

september 2016

Rechtspraak die ertoe doet

Rechters over rechtspraak anno 2016

Verantwoording

In de eerste helft van 2016 heeft het bureau Schinkelshoek & Verhoog in opdracht van de Raad voor de rechtspraak een verkenning uitgevoerd naar maatschappelijk effectieve rechtspraak. De Raad wilde concreter krijgen wat rechters en gerechtsambtenaren voor ogen staat als zij het gevoel uitspreken anno 2016 hun taak niet altijd optimaal te kunnen uitvoeren. Daartoe zijn 62 rechters, deskundigen en rechtzoekenden uitvoerig geïnterviewd. Voor deze rapportage is geput uit deze interviews. De interviews en deze rapportage worden de komende tijd gebruikt om het thema maatschappelijk effectieve rechtspraak verder vorm te geven, vanuit de overtuiging dat maatschappelijke effectiviteit een bestaansvoorwaarde is voor rechtspraak, en dat goed functionerende rechtspraak essentieel is voor de instandhouding van de Nederlandse rechtsstaat.

September 2016

*'Alle partijen blij met de uitkomst,
geen juridische behandeling,
maar een echte oplossing van het
onderliggende geschil'*

Inhoud

- 4 **Voorwoord**
Frits Bakker, voorzitter Raad voor de rechtspraak
- 7 **Inleiding**
62 gesprekken, 29 publicaties, 11 signaleringen
- 8 **Signalering 1**
Juridische oplossing steeds minder vaak echte oplossing
- 16 **Signalering 2**
Overheid afstandelijker, rechter niet zelden de laatste strohalm
- 22 **Signalering 3**
Het recht als kapstok om problemen duurzaam op te lossen
- 28 **Signalering 4**
Groeiende groep (dreigende) afhakers in de samenleving
- 34 **Signalering 5**
Steeds meer vechtscheidingen
- 38 **Signalering 6**
Jaar in jaar uit meer mensen onder een vorm van bewind
- 42 **Signalering 7**
Krappe roosters, gebrek aan geld en efficiency & de organisatie is weinig veranderingsgezind
- 52 **Signalering 8**
Gebrekkige samenwerking in de keten

- 56 [Signalering 9](#)
Wet- en regelgeving die anders uitwerkt dan bedoeld,
onduidelijke procedures en te hooggespannen verwachtingen
- 62 [Signalering 10](#)
Rechters verwachten veel van professionele standaarden
- 64 [Signalering 11](#)
Enorme loyaliteit aan de publieke zaak heeft problemen
van rechters lang verbloemd
- 70 [Conclusie](#)
- 74 [Bijlage](#)
Overzicht van mensen die geïnterviewd zijn en mensen
die een bijdrage toezonden

Voorwoord

De laatste tijd krijg ik steeds meer en steeds vaker signalen van rechters en medewerkers dat zij in bepaalde categorieën rechtszaken het gevoel hebben dat zij niet het verschil kunnen maken. Of dat ze niet daadwerkelijk in staat zijn met hun interventie een conflict echt op te lossen. Deze signalen betreffen dan vooral die rechtszaken die méér vragen dan alleen een juridisch oordeel, om zaken met onderliggende conflicten en belangen. Als rechter wil je dat mensen na de behandeling van hun zaak verder kunnen met hun leven. Zij moeten zich op z'n minst gehoord voelen en zich kunnen neerleggen bij het oordeel van de rechter.

Rechters willen dat hun interventies maximaal maatschappelijk effectief zijn. Ik zie om me heen dat innovatieve collega's werkwijzen hebben ontwikkeld, of daarmee druk bezig zijn, met als doel de impact van hun werk zo groot mogelijk te laten zijn. Niemand zit te wachten op slepende, ellenlange procedures, op de ene rechtszaak na de andere. Dat geldt natuurlijk in de allereerste plaats voor de mensen of organisaties die partij zijn. Maar ook voor rechters zijn langlopende rechtszaken die niets oplossen een gruwel. Ze hebben het mooie ambt gekozen om de maatschappij te dienen.

Bij het gevoel niet altijd het beslissende verschil te kunnen maken, speelt een belangrijke rol dat tijden veranderen. Autoriteit is niet meer vanzelfsprekend, ook de autoriteit van de rechter niet. Burgers zijn mondiger, vraagstukken en relaties complexer, verhoudingen ingewikkelder, mensen accepteren minder van elkaar. Hier komt bij dat de groep mensen in de samenleving die moeite heeft het hoofd boven water te houden, of aan te haken bij de snelle ontwikkelingen, groter wordt – met alle gevolgen van dien. Het is niet meer dan logisch dat rechters dit merken in de rechtszaal. Een andere tijd vraagt om andere antwoorden. Goede rechtspraak beweegt mee met wat nodig is.

Het kwalitatieve, journalistieke onderzoek dat u nu in handen heeft, is uitgevoerd om meer grip op het vraagstuk te krijgen. Gesproken is met een groot aantal rechters, professionals uit hun directe

omgeving en enkele rechtzoekenden. In interviews is op zoek gegaan naar antwoorden op vragen als: Wat vraagt de rechtspraak anno 2016 van rechters?, Wat gaat er goed?, Wat kan er beter?, Wat is er nodig om maximaal en optimaal maatschappelijk effectief te zijn? en Wat staat je daarbij in de weg?

Rechtspraak grijpt diep in het leven van mensen in. Rechtspraak is alleen effectief als de interventie van de rechter als rechtvaardig en nuttig wordt beschouwd. Bij alles wat de rechter doet, geeft hij of zij zich rekenschap van het effect van het handelen. Rechters moeten zich niet uitsluitend laten leiden door juridische aspecten; waar nodig moeten zij ook aandacht hebben voor onderliggende conflicten en belangen. Dat betekent maatwerk leveren, regie voeren, de mogelijkheden voor schikkingen onderzoeken, maar ook knopen doorhakken. Heel vaak gaat dit goed. Ik ben er van onder de indruk hoe rechters en gerechtsambtenaren dag in dag uit op creatieve wijze bevorderen dat conflicten echt worden opgelost. Ook petje af voor hun loyaliteit aan de publieke zaak. De signalen dat de maatschappelijke effectiviteit van rechtspraak in sommige gevallen onder druk staat, mogen we echter niet negeren.

Met het optekenen van deze verhalen zijn we er niet. Dit is een eerste aanzet om meer tastbaar te maken hoe rechtspraak optimaal effectief kan zijn. In welke gevallen en in welke rechtsgebieden is dat niet (meer) het geval? Een volgende stap is: bedenken hoe de rechter in die gevallen wél het verschil kan (blijven) maken. De daarop volgende stap is: in kaart brengen wat daarvoor nodig is en wat het oplevert.

Eén ding staat voor mij vast: we moeten de komende tijd echt wegblijven van de idee dat de Rechtspraak nog wel met iets minder toe kan, of dat het misschien nog iets efficiënter kan. De samenleving doet een steeds indringender, ingewikkelder en groter beroep op rechters. We moeten terug naar de vraag hoe de rechter in staat kan worden gesteld zijn of haar taak zo goed mogelijk ten dienste van de maatschappij uit te voeren.

Mr. F.C. Bakker, voorzitter Raad voor de rechtspraak

Inleiding

62 gesprekken, 29 publicaties, 11 signaleringen

Voor deze verkenning naar hoe rechtspraak er anno 2016 voor staat is, op uitnodiging van Frits Bakker, voorzitter van de Raad voor de rechtspraak, gesproken met 37 rechters en bestuurders van de Rechtspraak, met 10 rechtzoekenden en 15 professionals in de omgeving van rechters. Denk bij deze laatste categorie aan advocaten, mensen van het Openbaar Ministerie, uit het openbaar bestuur en van de Raad voor Rechtsbijstand, met de Nationale ombudsman en belangenorganisaties. Behalve de gesprekken zijn voor deze verkenning ook 29 relevante recente publicaties geanalyseerd.

Het gaat in deze verkenning vrijwel uitsluitend om alledaagse zaken, om die zaken waar de 'gewone' man en vrouw bij betrokken zijn. Niet voor complexe rechtspraak over het bedrijfsleven waarbij grote financiële belangen spelen. Hiervoor is het Netherlands Commercial Court in oprichting. Ook gaat het in deze verkenning niet om de grote bestuursrechtelijke geschillen die vaak in Den Haag spelen, denk bijvoorbeeld aan rechtszaken op het gebied van milieu.

In de 62 gesprekken is steeds aangehaakt bij ervaringen op de werkvloer. We vroegen onze gesprekspartners hoe rechtspraak maximaal effectief kan zijn. Hoe kan de rechter optimaal recht doen aan het geschil dat hij op zijn bordje krijgt? Welk gereedschap kan hij daarbij het best gebruiken? Heeft hij dit gereedschap ook altijd voorhanden? Is er beter gereedschap denkbaar? Wat kan worden uitgebouwd, waar moeten we iets aan doen en waar moeten we iets anders op verzinnen? Wat werkt, wat werkt niet?

De gesprekken en de analyses leverden elf signaleringen op. Tezamen vormen zij een beeld van rechtspraak anno 2016. Ze laten zien wat er goed gaat, wat er beter kan, waar de noden zitten. In het slothoofdstuk worden de signaleringen samengevat en wordt aangegeven hoe de Rechtspraak het thema maatschappelijke effectieve rechtspraak verder vorm gaat geven.

Signalering 1

Juridische oplossing steeds minder vaak echte oplossing

Iedereen is het erover eens dat goede rechtspraak in 2016 iets anders is dan goede rechtspraak twintig jaar geleden. Rechters kunnen en willen lang niet altijd meer volstaan met alleen een juridische beslissing. Dit is mede het gevolg van het feit dat de politiek en de maatschappij er in de loop der tijd voor hebben gezorgd dat veel zaken worden afgedaan zonder tussenkomst van de rechter. Wat er nog wél op zijn bordje komt, zijn daardoor bijna per definitie de meer ingewikkelde zaken – in ieder geval die zaken waarin het niet lukte om op een andere manier tot een oplossing te komen. Ook is de maatschappij ingewikkelder geworden en de mentaliteit van mensen veranderd.

Burgemeester Harald Bergmann van Middelburg zegt het zo: 'De wereld is nu anders. Het is gewoon niet meer zo dat wat een burgemeester of rechter zegt voor de mensen ook zo is.' Strafrechter Elianne van Rens: 'Waar voorheen ons gezag een gegeven was, daar moeten we het nu iedere dag waarmaken. (..) We leven in een tijd waarin alles en iedereen met autoriteit en gezag kritisch wordt bekeken.'

Kortom: in de huidige maatschappij wordt méér van rechters gevraagd. Zij geven daar, waar ze kunnen, gehoor aan.

Kantonrechter Evert van der Molen vindt het moeilijk om de huidige samenleving te typeren. 'Je ziet paradoxale ontwikkelingen. Aan de ene kant zijn er veel boze mensen. **Er is veel boosheid jegens de staat, maar weer veel minder jegens de Rechtspraak.** Als rechter word je in het algemeen nog steeds met respect behandeld. Ik zie veel mensen met schulden omdat ze veel meer uitgeven dan ze hebben en dat is anders dan vroeger. Aan de andere kant is er veel altruïsme in de samenleving, jegens vluchtelingen bijvoorbeeld. Maar er zit ook veel *not in my backyard* in wat ik hoor en zie. Hoe dan ook is de samenleving moeilijk voorspelbaar en stuurbaar.'

Kantonrechter Erik Koster zegt: 'We komen uit de situatie dat de rechtspraak een juridische oplossing leverde voor een juridisch geschil. Tegenwoordig hebben rechters meer oog voor het conflict achter het geschil, en voor de psychologie van dat conflict.' Hij constateert dat Nederland nog altijd te maken heeft met de effecten van de ontzuiling en individualisering. De normen en waarden die golden tijdens de verzuiling, zorgden voor cohesie; daar is weinig voor in de plaats gekomen. **'De samenleving wordt bureaucratischer en ingewikkelder, en mensen zijn mondiger en komen veel krachtiger dan vroeger op voor hun eigen belangen.** Het beroep op de rechtspraak wordt zo alleen maar belangrijker. Je hebt dus een toegankelijke rechter nodig, want rechters zijn de smeerolie van de rechtsorde.'

Civiel rechter Hans Steenberghe: 'De kern van het geschil hoeft niet te zijn waar het de partijen in hun zaak om gaat. **Vaak gaat er een menselijk conflict achter schuil.** Het voorliggende geschil en het achterliggende menselijke conflict hoeven niet met elkaar samen te vallen. Als rechter moet je beide wel op elkaar aansluiten. Je stelt je de vraag waar de mensen het meest mee zijn geholpen. Daar zijn mensen vaak ongelofelijk blij mee.'

Kantonrechter Wim Wetzels, gespecialiseerd in arbeidszaken: 'Het leuke van het werk als kantonrechter is dat er heel veel zaken zijn waarvan maar een heel klein deel aan jou wordt voorgelegd, en dat, als je eenmaal met partijen in gesprek bent, blijkt dat er veel meer achter zit. De charme is dan dat je probeert het achterliggende probleem naar voren te halen zodat je kunt zeggen: "Jongens, laten we het dossier aan de kant schuiven, **wat is nou de praktische oplossing die maakt dat jullie allebei verder kunnen met je werk?**"'

Bestuursrechter Bas van Velzen vindt het ook een taak van rechters in de huidige samenleving **om te beoordelen of mensen wel voldoende rechtshulp krijgen.** Dat gaat dus verder dan alleen kijken wat partijen naar voren brengen en een beslissing nemen. 'Als je vindt dat de rechtshulp ernstig tekort schiet, vind ik het de taak van de rechter om dat te melden. Daar zijn we heel lang huiverig voor geweest, maar we hebben nu een zwartboek. Als iemand een paar

keer opvalt, gaat de president daarmee naar de deken van de orde van advocaten. Ook een kwestie van kwaliteit. In het vreemdelingenrecht vind je veel slechte advocaten, helaas.'

Familierechter Henda Phaff benadrukt dat rechters recht moeten doen aan wat mensen naar voren brengen tijdens een rechtszaak, ook al is niet alles juridisch relevant. '**Eigenlijk is het heel simpel: als mensen zich niet voldoende gehoord voelen, zullen ze je beslissing niet willen accepteren.** Het is nodig dat zij zichzelf in je beslissing kunnen herkennen. Voor maatschappelijk effectieve rechtspraak is het daarom wezenlijk dat je reageert op wat partijen aan je willen voorleggen. Ook als het om iets gaat dat voor je beslissing niet relevant is, is het belangrijk dat je laat zien dat je het gehoord hebt, al is het maar om daarna duidelijk te maken waarom je er niets mee kunt of mag doen.'

Raadsheer bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven Hans Verbeek haalt een zaak aan die hij onlangs behandelde. Het was een ingewikkeld conflict waar een provincie, een waterschap en een particulier bij betrokken waren en het ging over een kolk bij een gemaal. 'Vroeger zouden we het geschil juridisch hebben bekeken en aan de man hebben gevraagd: wat komt u eigenlijk doen? (..) Het was juridisch gezien een duidelijke zaak. Nu proberen we daar waar mogelijk het achterliggende probleem bloot te leggen en op te lossen. (..) Dat is maatschappelijk effectieve rechtspraak. Alle partijen blij met de uitkomst, geen juridische behandeling, maar een **echte oplossing van het onderliggende geschil**. Ook voor een rechter is dat bevredigend en heus niet alleen omdat ik dan geen uitspraak hoeft te schrijven.'

Een ander voorbeeld, ook van Hans Verbeek, is dat hij een ruzie tussen een man en zijn ex-schoondochter, waar ook een kleinkind bij betrokken was, oploste. 'Oké, zo'n zitting duurt een uur langer dan de rechtspraak krijgt vergoed, **maar er is een slepende ruzie opgelost**. Daar komt bij dat ik het vonnis niet hoeft uit te schrijven, dat er een andere zaak bij de kantonrechter werd ingetrokken en dat we die mensen niet iedere keer zien terugkomen met steeds nieuwe juridische conflicten.'

Exemplarisch voor het niet meer willen en kunnen volstaan met alleen een juridische beslissing, is de zogenoemde Nieuwe Zaaksbehandeling in het bestuursrecht. Bestuursrechters werken sinds een aantal jaren volgens deze methode, die een reactie was op al te stroperige procedures in de zaken waarbij een overheidsorgaan was betrokken. De kern van de nieuwe methode is oplossingsgerichtheid. Uitgangspunt is dat zaken dertien weken na binnenkomst van het beroepschrift op zitting komen. Doel van de zitting is om **in één keer tot een definitieve oplossing** van het juridische geschil te komen. De rechter onderzoekt samen met partijen of het conflict niet op een meer effectieve manier kan worden opgelost dan alleen met een uitspraak van de rechter. Verbeek: 'Dat maakt de bestuursrechtspraak veel effectiever in het oplossen van problemen, partijen zijn aantoonbaar meer tevreden, maar het kost de rechtspraak per saldo wel meer tijd en geld. De winst ligt buiten de rechtspraak.'

Ook in het familierecht zijn rechters steeds op zoek naar de **diepere laag**. Familierechter Marion Beckers zegt bijvoorbeeld: 'Het is belangrijk dat je je als rechter afvraagt welke maatregel voor het kind van belang is, maar ook dat je analyseert wat er de oorzaak van is dat mensen zo in conflict met elkaar leven. Is dat misschien onderliggende psychische problematiek of opgelopen trauma rond de relatiebreuk?'

Rechtspraak is in de loop der jaren echt veranderd, zegt ook Beckers. 'Maatschappelijke ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat de zaken zeer complex zijn geworden, de onderliggende geschillen zijn veel meer vastgelopen. Tien jaar geleden hadden we veel relatief eenvoudige zaken. Dat soort bulkzaken zijn in toenemende mate weggevallen. Nu krijgen we vooral de zaken waar veel werk aan zit. Zeker als je het onderliggende geschil wilt oplossen. **In een aanzienlijk deel van die zaken zie je bijzondere bijkomende vraagstukken**. Een vennootschapsprobleem, een pensioenvraagstuk, een complexe alimentatie. Dat maakt dat de boel behoorlijk vastloopt.'

Familierechter Deirdre Klijn, tevens voorzitter van de werkgroep Complexe scheidingen, wijst erop dat een effectieve aanpak van een (v)echtscheidingszaak ertoe kan leiden dat mensen niet meer drie keer terugkomen. 'Natuurlijk, ik kan die mensen allemaal met

een snel vonnis de deur uitsturen. Lekker efficiënt als het gaat om de manier waarop binnen de rechtspraak wordt gekeken naar “productie”, maar lost het voor die mensen en hun conflict ook iets op? In mijn ogen moet de rechtspraak aansluiten bij de behoefte van de samenleving, meer specifiek bij de behoeften van de mensen die, als het gaat om echtscheidingen door de wet daartoe gedwongen, bij je aankloppen met hun probleem. Dat betekent niet dat je iedereen gelijk moet geven, dat zou ook helemaal niet kunnen, maar dat je bekijkt wat deze mensen nodig hebben. Dan combineer je de derde staatsmacht en de daarmee samenhangende macht om beslissingen te nemen met **dienstverlening op maat**. En dat doe je niet solitair, maar in de keten. Mensen zijn niet alleen bij jou als rechter aan het echtscheiden, maar ook op school, in de familie en kennissenkring, in het verenigingsleven. Daar staan misschien twee mensen, maar er zitten hele dorpen omheen.’

Kantonrechter Erik Koster breekt in dit verband een lans voor de **toegankelijkheid van rechtspraak**. ‘Toegankelijkheid van rechtspraak is voor mij ook dat mensen het gevoel hebben dat ze worden gehoord. Ik denk dat we daar erg goed in zijn. De kunst is dat je je beslissing zo inkleedt dat partijen zich gehoord voelen. De kern daarbij is: waar zit bij de justitiabele de pijn, waar wringt het voor wat betreft het rechtsgevoel? Als je daar rekening mee houdt en in je beslissing op ingaat, voelen mensen ook best de rechtvaardigheid als de beslissing niet in hun voordeel uitvalt, daar ben ik van overtuigd.’

Koster noemt het voorbeeld van een zaak die hij onder handen had: een teamleider was in aanvaring gekomen met een van haar medewerkers en nu stonden ze voor de rechter. ‘Door uitgebreid te luisteren, vragen te stellen en de dingen terug te geven die ik hoorde, ontstond er gaandeweg toch een houding van: **misschien moeten we toch nog eens met elkaar praten**. Na afloop bedankten beide advocaten me voor de opbouwende manier waarop ik de zaak had behandeld. Ik kan zo’n zaak juridisch afdoen, en juridisch is het dan goed genoeg, maar voor mij is dit het summum van met een goed gevoel naar huis gaan.’

Koster ziet grote kansen voor de **combinatie van rechtspraak en mediation**. Hierdoor kan rechtspraak aan betekenis winnen, denkt hij. 'Rechtspraak is een sterk merk; mensen hebben vertrouwen in rechters. Maar rechtspraak biedt niet altijd de beste oplossingen. Mediation kan soms betere oplossingen bieden, maar is geen sterk merk. Ik zou graag zien dat elke rechtbank een eigen afdeling mediation zou hebben, zodat mediation kan meeliften op het sterke merk van de rechtspraak en de rechtspraak aan betekenis kan winnen door niet alleen maar juridische beslissingen te leveren.' Advocaat Wim Anker laat hetzelfde verhaal horen: 'Als je naar de toekomst kijkt dan zie ik veel in mediation. Ik ben van de school dat het strafrecht het ultimatum remedium is. (...) Maar de andere kant is dat het wel meer tijd kost, want de zaak moet worden aangehouden. **Financieel niet effectief, maatschappelijk wel.**'

Jans Olthof is al dertig jaar rechter en dus een oude rot in het vak. Hij doet als jeugdrechter zowel civiele zaken als strafzaken. In de loop der tijd zag hij de maatschappij echt veranderen. 'De samenleving, en daarmee het leven, wordt steeds ingewikkelder. Dat merk je aan de complexiteit van de zaken die we hier zien en de ernst van dingen die kinderen overkomen. Het gedoe op sociale media waar sommige kinderen erg veel last van hebben en waardoor ze niet meer naar school willen of durven; scholengemeenschappen die zo groot zijn geworden dat kinderen erin verzuipen; de verwachting dat kinderen steeds meer zelf verantwoordelijkheid nemen en hun zaakjes regelen. Daarbij komt: anders dan vroeger zijn **stabiliteit en zekerheid niet langer vanzelfsprekend**. Ik zie kinderen die naar vier, vijf verschillende basisscholen zijn geweest of drie middelbare scholen omdat moeder elke keer een andere vriend had en dan weer verhuisde. Vaak hebben volwassenen zoveel problemen, dat het geen wonder is dat kinderen niet meer uit de verf komen op school.'

Snelle, juridische oplossingen zijn er in dit soort gevallen niet, benadrukt Olthof: 'Met maximale druk en maximale hulpverlening heb je kans om in die moeilijkste gevallen toch resultaat te boeken, al duurt dat soms drie zittingen en gaat er een jaar overheen eer een kind weer naar school gaat en als het even kan een diploma haalt. Wie weer met plezier naar school gaat en zich aan afspraken kan houden, kan dat later misschien ook bij een baas. En als je zo

voorkomt dat iemand zijn leven lang in een uitkering en de hulpverlening belandt, hoef ik je niet te vertellen wat hier de **maatschappelijke waarde** van is.'

Gezag, ook van de rechter, is anno 2016 minder vanzelfsprekend – daar zijn bijna alle rechters het wel over eens. Net als over het feit dat dat gevolgen heeft voor het dagelijks werk. Kantonrechter Erik van Unen laat een tegengeluid horen: 'Het zou best eens kunnen dat je dat juist weer meer nodig hebt bij **mensen uit een andere cultuur**. Ik denk dat we als rechters ons palet aan vaardigheden moeten uitbreiden. Dat wordt een uitdaging.'

Volgens Hans Venema, raadsheer bij de Centrale Raad van Beroep, moeten rechters zich bewust zijn van het feit dat een geding niet op zichzelf staat. 'Je moet je de vraag stellen: wat is hierin conflict-opwekkend? Als eindrechter bekijk je wat er gaande is in het geding, wat hier nog meer in speelt. Zo mogelijk moet je andere geschilpunten meenemen in de oplossing. De orde op de zitting richt zich daar ook op. In plaats van de traditionele pleitrondes beginnen we nu met het stellen van de vragen. Als er meer speelt dan alleen wat zich op dat moment aan ons als juridische vraag opdringt, dan gaan we daar ook op in. Dat kan ertoe leiden dat we in de procedure in hoger beroep tot een regeling komen waarin ook direct andere lopende procedures worden ingetrokken. Daar nemen we bewust de nodige tijd voor. **Dat zit niet in de kostprijs, maar is wel maatschappelijk zeer effectief.**'

*'Tien jaar geleden hadden we
relatief eenvoudige zaken.
Nu krijgen we vooral de zaken
waar veel werk aan zit'*

Signalering 2

Overheid afstandelijker, rechter niet zelden de laatste strohalm

De periodieke metingen van het Sociaal en Cultureel Planbureau laten het steeds weer zien: het vertrouwen in instituties neemt af. Voor de Rechtspraak geldt dit (nog?) niet – alleen voor de instituties Rechtspraak en politie geldt dat het vertrouwen in de afgelopen tien jaar steeg. Feit is dat (semi-)overheden steeds meer boetes opleggen en afdoeningsbeslissingen nemen zonder dat er een rechter aan te pas komt. Feit is ook dat het steeds moeilijker is een mens van vlees en bloed aan de telefoon te krijgen als je iets niet snapt of problemen hebt. De overheid krijgt zo steeds meer het gezicht van een handhavingsfabriek op afstand die enkel boetes uitspuwt. Instanties worden steeds minder toegankelijk. Het politiebureau staat niet meer in de wijk, er is geen postkantoor of wijkkantoor van de gemeente meer. Op bezwaar volgt een standaardafwijzing. Dit levert een sluimerende boosheid op, en ook cynisme. Kantonrechter Ellen de Groot zegt in dit verband: 'De ontwikkeling die mij de meeste zorgen baart als het gaat om behoud van de rechtspraak is de ontwikkeling waarbij steeds meer bevoegdheden die eigenlijk tot het rechterlijk domein behoren, worden toevertrouwd aan het Openbaar Ministerie, bestuurlijke instanties, geschillencommissies. Daarmee neemt de relevantie en omvang van de rechtspraak af en komt de trias politica, het fundament onder onze democratische rechtsstaat, ernstig onder druk te staan. Die ontwikkeling baart mij echt zorgen.'

De rechter is in dit klimaat niet zelden een cruciale, laatste strohalm die ervoor zorgt dat er vertrouwen in de rechtsstaat blijft. Zo zegt een man die een boete kreeg voor het parkeren op een invalidenparkeerplaats en dit bij de rechter aanvocht omdat dit niet zichtbaar was: 'Vóór deze zitting dacht ik: als ze hier niets aan doen, ben ik bang dat mijn mentaliteit gaat veranderen. (..) Dan was ik zo boos geweest, dan ga je schijt aan alles krijgen. Ik had van tevoren een negatief beeld van de rechtspraak, maar dat is nu hersteld.' Iemand anders die ten onrechte een boete had gekregen voor bellen achter het stuur, zegt: 'Ik ging hierheen vanwege het

principe. Ik vond het echt onrechtvaardig dat ik van de weg werd gehaald terwijl ik niks had gedaan. Ik ben superblij dat ze iets doen met mijn gevoel.’ Een derde verhaal: ‘Het systeem is er helemaal op gericht om automatisch boetes uit te delen, maar niet om rekening te houden met omstandigheden. Voor je gevoel maakt het dan heel veel verschil als je tegenover een rechter zit.’

Bestuursrechter Abraham Esmeijer constateert dat veel mensen de samenleving simpelweg niet meer overzien – en dat ligt niet aan die mensen. ‘Ik zie te veel mensen langskomen die domweg de weg zijn kwijt geraakt in een **woud van instanties**, die het gevoel hebben dat er niet geluisterd wordt, dat ze niet serieus genomen worden. Echt waar, het zijn over het algemeen redelijke mensen die bereid zijn om te luisteren naar argumenten, die bereid zijn om een rechterlijk oordeel te aanvaarden.’

Bestuursrechter Hedy Braam zegt het zo: ‘Bij bestuursrecht gaat het om onderwerpen die dichtbij de mensen liggen. De vestiging van een supermarkt in Stolwijk, de vraag of een WIA-uitkering verhaald mag worden op de werkgever, de vraag of een tuinbouwmedewerker met knieklachten recht heeft op ziekengeld. Het gaat tussen mij als rechter en de burger, **ik ben z’n laatste houvast en die taak wil ik waarmaken.**’

Raadsheer Hans Verbeek van het College van Beroep voor het bedrijfsleven: ‘Burgers die een rechter treffen die luistert, die aandacht besteedt aan hun zaak en hun argumenten, die zullen de uitspraak sneller accepteren. Mijn ervaring is dat burgers geïrriteerd en boos worden als ze het gevoel hebben dat ze niet gehoord worden, dat ze niet serieus worden genomen. En het is ook niet zo dat ze alleen maar kijken of ze gewonnen of verloren hebben. **Ze willen ook weten waarom en zich in de uitspraak kunnen herkennen.** Doe aan conflict diagnose: waar gaat het nu écht om? Zorg dat ze zich gehoord voelen en leg goed uit waarom je tot je oordeel bent gekomen. Dat kost tijd ja, maar dat betaalt zich terug. Het vertrouwen in de rechtspraak zal erdoor toenemen. En dat is winst. Misschien is die winst niet meteen te kwantificeren, maar in deze tijd is dat een groot goed.’

Familie- en jeugdrechter Gea Brands-Bottema: ‘**De rechter is in onze samenleving toch een soort last resort**, de laatste toevlucht waar je terecht kan voor een onafhankelijk oordeel. Je moet erop kunnen vertrouwen dat die rechter de tijd krijgt om in jouw zaak te komen tot een gedegen oordeel dat recht doet aan alle partijen. Als dat niet meer kan, dan is het klaar. Waar moet je dan nog heen?’

Kantonrechter Hildje Roëll-Mulder: ‘Ik krijg vaak een hand aan het einde van de zitting. Dan komen partijen naar voren: mag ik u bedanken? Als het vonnis nog moet komen, kan zo’n hand een beetje geslijm zijn, maar in het algemeen vinden mensen het superfijn om over hun zaak te mogen praten: **eindelijk iemand die naar ze luistert.**’

Raadsheer Peter Cools, actief in het belastingrecht, noemt het voorbeeld van een man die in zijn ogen ten onrechte een bekeuring kreeg. Het ging om een beperkt bedrag, het betalen van de bekeuring was vele malen goedkoper dan de griffierechten die hij moest betalen om de zaak aanhangig te maken. Toch deed de man het, tot in hoger beroep aan toe. Cools vroeg de man naar het waarom. ‘Hij zei: **ik wil eigenlijk maar één ding: fatsoenlijk behandeld worden.** (..) Na een gesprek trok die man z’n hoger beroep in. Hij voelde zich gehoord.’

Bestuursrechter Abraham Esmeijer zegt dat er voor burgers niets zo frustrerend is dan het gevoel hebben dat er aan aspecten in een zaak geen aandacht is besteed. ‘Dat kan dus niet. Bespreek dat als rechter, licht het ter zitting toe of schrijf het uit, maar **zorg dat de burger het gevoel heeft dat alles gelezen en gezien, besproken en beoordeeld is.**’

Kantonrechter Erik Koster vreest dat mensen het vertrouwen in de overheid verliezen doordat er in veel zaken niet meer feitelijk wordt gekeken wat er aan de hand is. ‘Verhogen van de griffierechten, de bestuurlijke boete, het OM dat zelf zaken afdoet – ik heb het gevoel dat de rechtspraak wordt gemarginaliseerd, en juist voor de mensen die in de marge van de samenleving leven, hakt dat er in. Een tijdje terug had ik hier een jongen die een koeriersbedrijfje had opgezet, maar dat ging slecht. Hij kreeg een burn-out, stopte zijn kop in het

zand en maakte geen post meer open, maar zijn scooters hield hij. Hij had ze niet geschorst uit het kentekenregister, dus rekeningen bleven onbetaald en binnen een bepaalde tijd gingen alle boetes twee keer over de kop. Het ging om vele duizenden euro's. Iemand had hem gezegd: ga in beroep. Zo'n zaak gaat alle bureaus voorbij bij de Centrale Verwerkingsunit van het OM en het CJIB, en niemand kijkt wat er feitelijk aan de hand is. Daar zegt men alleen maar: termijn verstreken, niet ontvankelijk, te laat. Als zo'n zaak bij mij terecht komt, zeg ik tegen de CVOM: ik ga deze man helpen, ik vind de termijnoverschrijding verschoonbaar, dat scheelt twee derde van het geldbedrag, en vervolgens maak ik een oplossing op maat. Deze man heeft een fout gemaakt, maar om hem daar nou voor te straffen met 20.000 euro boete waar hij een groot deel van zijn leven aan vast zit... Regels moeten worden nageleefd, natuurlijk, maar dit is niet de bedoeling van het systeem. Vroeger ging je met zo'n zaak rechtstreeks naar de rechter. Daar is nu de CVOM tussen geplant, maar die maakt die rol niet waar. Ik hou in zo'n zaak een dankbaar gevoel over als de justitiabele zegt: "U bent de eerste die naar mijn verhaal heeft geluisterd". **Als je je argumenten nergens in de procedure terug hoort, is dat stuitend. De overheid laat het liggen op dit punt.** Zo verliezen mensen het vertrouwen in de overheid. Zeker met dat verhoogde griffierecht worden mensen ontmoedigd om een beroep op de rechter te doen. Mensen betalen in het beste geval de boete, hebben iets van: laat maar zitten dan.'

Kantonrechter Wim Wetzels noemt de CVOM ook als treffend voorbeeld van de afstandelijke overheid. 'Als de CVOM een beroep gegrond verklaart, is men daar snel klaar; als je een boete niet hoeft te betalen geloof je het wel. Maar krijg je ongelijk, dan wil je wel weten waarom; dan wil je zien dat jouw argumenten gewogen zijn en waarom ze te licht bevonden zijn. De CVOM poetst dat weg met **heel veel standaardmotiveringen**. Dan staat er: "Wat betrokkene heeft aangevoerd kan niet leiden tot gegrondverklaring van het beroep". Dan denk je: ja, maar waarom dan niet? Het zijn van die redeneringen die je er als het ware op kunt loslaten zonder dat je het dossier hebt opengedaan. Voor de betrokkene is dat heel frustrerend. Je hebt een boete gekregen voor een parkeerovertredding waarvan jij vindt dat het onterecht is, jij doet de moeite om een A4'tje vol te schrijven en dan krijg je zo'n dooddouner.

Mensen worden daar verschrikkelijk boos over. Die zien wij dan als kantonrechter op zitting, en het is heel prettig dat je dan kunt zeggen: "U krijgt nu de gelegenheid om te zeggen wat u te zeggen heeft, en ik ga dat wegen". Mensen zijn daar heel blij mee. Ik heb hier een brief hangen van een mevrouw die na mijn uitspraak schreef dat ik haar vertrouwen in de rechtsstaat had hersteld. Dan kan je dag niet meer stuk.'

Ook strafrechter Elianne van Rens wijst op het belang van goede en integere rechtspraak in de huidige samenleving waarin overheidsinstanties op afstand staan en waarin menselijk contact niet meer vanzelfsprekend is. 'Als mensen geen vertrouwen meer hebben in de rechtspraak dan heeft de samenleving een groot probleem. Dan gaan mensen het uiteindelijk zelf regelen, eigenrichting plegen. **Wij als rechters zijn conflictoplossend en normhandhavend.**' In dit verband zou het ook goed zijn als er minder de nadruk komt te liggen op strafrechtspraak als imagobepalend voor de Rechtspraak, zegt van Rens. 'Meer aandacht voor civiele zaken is niet alleen goed voor het gezicht van de Rechtspraak, maar kan ook op een andere manier interessant zijn. Als rechtzoekenden beter weten wat ze wel van ons kunnen verwachten en wat niet, dan zullen ze een betere afweging kunnen maken of ze naar de rechter stappen.'

Rechter Ton Lennaerts, tevens projectleider van de Spreekuurrechter (een laagdrempelige voorziening voor eenvoudige geschillen in oprichting bij de rechtbank Noord-Nederland) noemt het volgende voorbeeld ter illustratie van het steeds verder op afstand komen te staan van de overheid. 'Ik vind dat onze locatie in Emmen nooit had mogen worden gesloten. Dat zijn 100.000 mensen, die zitten nu zonder "hun" rechter. Voorbeeld: jij woont in Emmer Compasuum en je vraagt een vervoersvoorziening aan, een scootmobiel. Die aanvraag wordt afgewezen en je gaat een bezwaarprocedure in waarbij je meteen om een voorlopige voorziening vraagt omdat je vindt dat er sprake is van een noodsituatie. Dan moet je naar de Ossenmarkt in Groningen om dat toe te lichten. Ik heb het uitgezocht: als je om één voor half acht op de bus stapt, ben je om drie voor half elf bij de rechtbank. **Dan ben jij, arme sloeber, drie uur onderweg om bij de rechter te komen.** En dan moet je ook nog terug.'

Kim Putters, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau wijst op de groeiende onzekerheid onder de bevolking – volgens hem misschien wel de belangrijkste trend anno 2016. Nederland heeft in alle opzichten goede systemen, en dus ook veel te verliezen.

‘Onzekerheid leidt tot wantrouwen en afkeer van autoriteiten die – in de ogen van de bevolking – al het goede niet weten te behouden.’ En als mensen boos zijn op de overheid, is een onafhankelijke rechter van groot belang om de boosheid te kanaliseren.

Kantonrechter Ellen de Groot acht het de rol van de kantonrechter om maatschappelijk of economisch zwakkere mensen te beschermen tegen onpersoonlijke procedures. Zij zegt: ‘Veel burgers die door verlies van baan, gezondheidsproblemen en andere calamiteiten financieel in de problemen zijn geraakt, dan wel in onze ingewikkelde maatschappij niet uit de voeten kunnen, worden geconfronteerd met oplopende kosten doordat geprobeerd wordt schulden via procedures, met hoge buitengerechtelijke incassokosten en griffierechten, te incasseren. Het is aan de kantonrechter om kritisch te zijn en te blijven over de vraag of diverse kosten al dan niet terecht in rekening zijn gebracht en/of de eisende partij of incassokantoren niet **onnodig vaak procedures tegen dezelfde burger in nood** starten.’

Signalering 3

Het recht als kapstok om problemen duurzaam op te lossen

Het eigenlijke werk van de rechter in de alledaagse zaken is eigenlijk niet zo heel juridisch. Peter van den Biggelaar, tot voor kort directeur van de Raad voor Rechtsbijstand: 'Tachtig procent van de rechtszaken gaat om gewone dingen die mensen raken. Niet ingewikkeld, maar voor de mensen van groot belang.' Het recht is in dit soort zaken vooral een kapstok van waaruit de rechter kan bijdragen aan oplossingen. Soms doet hij dat in de rechtszaal door een knoop door te hakken. Maar soms doet hij dat ook buiten de rechtszaal, bijvoorbeeld met behulp van mediation. Niet zelden is ook bij mediation de aanwezigheid van een rechter nodig, want pas dan komen partijen in beweging. Dit kost meer tijd. Dat is op de korte termijn ongetwijfeld duurder dan alleen een juridisch vonnis, maar het levert de samenleving op de langere termijn veel meer op. Rechters streven altijd naar duurzame oplossingen, met oog voor de belangen van beide partijen.

Een man die voor de rechter stond vanwege een huurschuld en als de dood was dat hij zijn huis uit moest, zegt bijvoorbeeld: 'Deze rechter is geweldig. Vanaf de rolzitting, een maand of twee geleden, heeft hij geprobeerd me in de juiste richting te laten kijken. Hij heeft inlevingsvermogen en kijkt ook naar de humane kant van de zaak. Deze rechter is niet alleen maar gericht op het schuldbedrag (..).' De deurwaarder in deze kwestie: 'Met deze kantonrechter heb ik vaker te maken. Hij kijkt altijd naar beide kanten en reikt altijd een redelijk voorstel aan, met de stok achter de deur die de verhuurder nodig heeft. Als de rechter op zo'n manier de touwtjes in handen neemt, geeft hij mij het gevoel dat hij dienstverlenend bezig is. Dat vind ik positief. De verhuurder en de huurder zijn allebei geholpen met deze uitkomst.'

Kenmerkend voor de 'huis-, tuin- en keukenzaken' die tot een rechtszaak leiden, is dat de partijen het liever helemaal niet zover hadden willen laten komen. Toch is de rechter op enig moment nodig om de patstelling uit de wereld te helpen. Een kleine

zelfstandige die in een plagiaatkwestie voor de rechter staat, zegt: 'Op een gegeven moment zit je vast in het proces en moet je het maar op het moment van de zitting laten aankomen, en dat moment aangrijpen om er ook weer lucht bij te laten. Ik denk dat je daar die zitting voor nodig hebt, met een rechter die als neutrale derde met gezag naar de zaak kijkt zodat beide partijen water bij de wijn durven te doen.'

Een man die via een rechtszaak wilde bewerkstelligen dat hij een andere bewindvoerder kreeg: 'De rechter heeft mij niet het gevoel gegeven dat ik dossier nummer zoveel was. De rechter heeft tegen ons gezegd dat we misschien iets minder vaak moeten ageren tegen de manier waarop de bewindvoerder zijn werk doet, maar dat voelde niet als corrigeren. Hij zei het op de goede manier. Hij was betrokken, onpartijdig en begripvol. Deze zitting heeft iets opgelost. We kunnen nu weer verder met deze bewindvoerder, we hebben ons verzoek om vervanging ingetrokken.'

Een vrouw die een conflict met haar werkgever had over een beoordeling: 'Ik ben blij met de uitkomst van deze zitting. Ik heb hier slapeloze nachten van gehad en heel wat tranen over vergoten, ik word er nu weer emotioneel van. Voor mijn gevoel is dit de eerste keer dat er naar mij wordt geluisterd. Ik wou dat dit veel eerder was gebeurd en dat de rechter er veel eerder aan te pas was gekomen.'

Familie- en jeugdrechter Gea Brands-Bottema zegt dat ze in de zaken die op haar bordje komen, immer zoekt naar duurzame oplossingen, omdat dat in maatschappelijk opzicht veel meer oplevert. In ingewikkelde jeugdzaken kiest ze er daarom soms voor een zaak dan maar aan te houden om aan zo'n duurzame oplossing te kunnen werken, bijvoorbeeld door ouders een ouderschaps-module te laten volgen, een bijzondere curator aan te stellen of een vorm van mediation in gang te zetten. Brands-Bottema: 'Is dat efficiënt? Niet als het gaat om aantallen zaken. Het is natuurlijk op de korte termijn veel duurder dan de zaak in één keer afdoen, maar wij zijn er als rechtspraak voor echte oplossingen. Als je in een vroeg stadium investeert in zo'n jongere, in zo'n gezin, dan krijg

je de echte geschillen boven water en kun je misschien duurzaam bijsturen. **Doe je dat niet dan komen ze tien keer terug. In kinderschermingszaken en wellicht in strafzaken. Dan ben je als samenleving veel duurder uit.'**

De signalering dat veel werk dat de rechter verricht in alledaagse zaken niet zo heel juridisch is, betreft de zaak zelf, maar ook in de uitwerking geldt dat soms. Bestuursrechter Hedy Braam zegt bijvoorbeeld, als het gaat over de vraag of een rechter met een vonnis een rapportcijfer 8 of 10 moet halen: 'Laten we eerlijk zijn: die medewerker uit de tuinbouw die hoeft **geen lange juridische verhandelingen**. Die wil gewoon weten: heb ik nou gewonnen? Krijg ik nou ziekengeld of niet? Dan is die 8 prima.'

Ook moeten rechters in de huidige tijd goed letten op de presentatie van hun beslissingen, zegt strafrechter Elianne van Rens, afhankelijk van de mensen om wie het gaat. 'Alle collega's moeten in staat zijn om op de zitting hun taalgebruik en houding aan te passen aan het niveau van de rechtzoekende die voor hen staat. Ze moeten hun vonnis uitspreken in begrijpelijke taal. Ik zeg niet Jip en Janneke-taal, maar **gewoon begrijpelijk Nederlands zonder moeilijke zinconstructies**, zonder woorden als mitsdien en vooralsnog en zonder al die moeilijke juridische termen. En natuurlijk moet het juridisch juist zijn, vanzelf, maar de juridische uitleg kan beperkt blijven. Daarvoor kan je verwijzen naar het uitgeschreven vonnis.'

Strafrechter Toos Enkelaar benadrukt dat rechters met heel serieuze zaken bezig zijn en dat de uitkomst van een zaak niet zelden van levensbelang is. 'Er zijn wel zittingen waarin ik drie zaken moet aanhouden, daar scoor ik dan niet mee, maar als het nodig is, dan is het niet anders. Als er in een zaak van huiselijk geweld nog ruimte is voor mediation, dan pak ik die kans en dan hou ik de zaak aan. Als bij een overleveringszaak blijkt dat het dossier niet op orde is en de officier van justitie vraagt tijd om dat alsnog te doen, dan krijgt hij die. **Ik ga dan niet beslissen om een vinkje te kunnen zetten**. Zo'n beslissing beïnvloedt toch iemands leven en daarvoor wil je alles kunnen afwegen.'

Jeugdrechter Jans Olthof: 'Eigenlijk is het werk wat ik doe niet zo juridisch. Het recht is de kapstok, maar de bedoeling is dat zo'n kind zijn diploma haalt. (..) Dat is eigenlijk mijn verhaal van de afgelopen twaalf jaar: die leerplichtwetzaken doen ertoe, die zijn maatschappelijk relevant. Wat je probeert, is voorkomen dat kinderen uitvallen op school en alles eraan te doen om ze weer terug te krijgen in de juiste vorm van onderwijs. Daarbij ruim je dingen op die in de weg staan. Als een kind niet meer naar school gaat, niet meer kan of niet meer wil, is dat vaak het eerste signaal dat het niet goed gaat. Als je daar als rechtspraak vol op inzet, kun je misschien een heleboel latere problemen voorkomen. Als je met het strafrecht later nog iets doet met een geldboete of een werkstraf, dan is dat het paard achter de wagen spannen.'

Kantonrechter Paul Rouwen probeert in de rechtszaal vooral samen met de partijen oplossingen te bedenken, waarbij hij verschil maakt tussen 'de strikt juridische geschilbeslechting volgens de lijnen van de wet en de mogelijkheden van het procesrecht en wat de mensen de meest rechtvaardige oplossing vinden'. Rouwen: 'Dat wil nog wel eens verschillen. (..) In de eerste lijn ben je er voor de oplossingen, voor een juridisch ingewikkelde beslissing ga je naar het hof. In de eerste lijn zijn de oplossingen vaak niet zo heel juridisch: dat heeft veel te maken met redelijkheid, billijkheid en goed luisteren.'

Kantonrechter Erik van Unen: '(..) materiële rechtvaardigheid is niet alleen toepassen wat er in de wet staat, het is ook oplossingen tot stand brengen waarmee beide partijen verder kunnen, en daarvoor moet je ze allebei in de zaal hebben. Dan kun je een duwtje geven waardoor overeenstemming ontstaat die ze zelf niet kunnen bereiken. Dat gebeurt heel vaak; dan liggen partijen al een jaar met elkaar in de clinch, conclusies over en weer, en in een uur tijd ontstaat er dan een dynamiek waarin van alles mogelijk is. Soms is het bijna onwerkelijk, dan voel ik me een tovenaars. Ik heb wel eens tegen de griffier gezegd: "Het is net of we hier magie bedrijven met de gevoelens en standpunten van mensen!" Als je mij vraagt wat het verhaal van de rechtspraak is, dan is dit een heel belangrijk punt.'

Volgens Van Unen zitten de meeste rechtzoekenden ook helemaal niet te wachten op juridische hoogstandjes van de rechter: 'Mensen zitten niet te wachten op wetenschappelijke overwegingen van een kantonrechter die de toets van het EVRM of de Hoge Raad kunnen doorstaan; **ze zitten te wachten op een oordeel dat begrijpelijk is en waarbij alle argumenten zijn gehoord**, gehonoreerd of verworpen. Kwaliteit is dus wel dat je volledig bent; als er vijf verweren zijn gevoerd, moet je op al die verweren ingaan om mensen het gevoel te geven dat er naar ze is geluisterd. Het cijfer 10 is er voor een vonnis dat bij de zaak past, en daar streef ik naar.'

*'Ik probeer duurzaam bij te sturen.
Doe je dat niet, dan komt de zaak
tien keer terug'*

Signalering 4

Groeierende groep (dreigende) afhakers in de samenleving

Hoe groot de groep precies is, is moeilijk exact te kwantificeren. Maar volgens verschillende schattingen heeft ongeveer 20 procent van de Nederlandse bevolking moeite de eindjes aan elkaar te knopen. Dan gaat het zeker niet alleen om materiële zaken. De ontwikkelingen en veranderingen gaan zo snel, dat veel mensen moeite hebben daarbij aan te haken. Zonder digitale vaardigheden raak je in de huidige samenleving al snel de grip kwijt. In het leven van deze mensen hoeft maar iets mis te gaan (baan kwijtraken, een echtscheiding, een schuld) of de problemen stapelen zich snel op: de zogenoemde multiproblematiek. Peter van den Biggelaar, tot 1 april 2016 directeur van de Raad voor Rechtsbijstand: 'Je ziet in de praktijk dat problemen vaak samen komen. Mensen gaan scheiden, raken hun werk kwijt, krijgen financiële problemen, kunnen hun huur niet meer betalen en ga zo verder.'

De nadruk in de huidige samenleving, samenvallend met het afkalven van de verzorgingsstaat, ligt in toenemende mate op zelfredzaamheid, plichten en eigen verantwoordelijkheid. Rechters constateren in de rechtszaal echter dat een groeiende groep mensen hiertoe onvoldoende in staat is. Met schrijnende gevolgen.

Kantonrechter Hildje Roëll-Mulder: 'Waar ik me zorgen over maak: als kantonrechter zie ik dat steeds meer mensen in deze samenleving de boot aan het missen zijn. Die hebben geen werk meer, de samenleving is veel te gecompliceerd, **ze snappen het helemaal niet meer wat er allemaal van ze wordt verwacht**. Ik zie dat veel bij bewindzaken. Ik praat dan met die mensen en zie: zij snappen echt niet dat je prioriteit moet geven aan zaken als het betalen van je huur. Die gaan dan tegen mij zeggen: "Ja, maar hoe moet dat dan als ik geen huis meer heb? Moet ik dan op straat gaan leven?" (..) Hier in Nederland zijn minder hooggekwalificeerde banen steeds meer aan het verdwijnen. (..) Als je niet meer werkt, loop je de kans dat je maatschappelijk erbij komt te bungelen. Zolang je werkt, blijf

je bij met de ontwikkelingen. Maar als je je werkt verliest, verlies je op heel veel fronten.'

Digitale vaardigheden zijn volgens rechter Peter van Kesteren, afdelingsvoorzitter privaatrecht, in belangrijke mate bepalend voor het wel of niet mee kunnen komen in de huidige samenleving. Rechters hebben de belangrijke taak juist die burgers die niet digitaal vaardig zijn, binnenboord te houden, vindt hij. **'Binnen de maatschappij is in toenemende mate een tweedeling** waarneembaar tussen mensen die toegang hebben tot digitale systemen en netwerken – de mondige assertieve burger – en personen die dit niet hebben. De rechtspraak zal er voor moeten waken dat de toegang tot het recht en de rechtsbescherming juist voor de burgers die niet on *top of things* zijn, geborgd blijven.'

Ook kantonrechter Wim Wetzels constateert dat er steeds meer mensen tussen wal en schip vallen: 'Met zijn allen hebben we de samenleving zodanig ingewikkeld gemaakt dat er een steeds grotere groep mensen is die het niet meer aankan. De **ellende die je op rolzittingen aan je voorbij ziet trekken is schrijnend**. En het wordt steeds erger; steeds meer mensen kunnen hun eerste levensbehoeften – huur en energie – niet meer betalen. Je ziet het ook terug in bewind; dat is *booming business*, en echt niet alleen omdat we met zijn allen ouder worden.'

Kantonrechter Erik Koster constateert dat het dan zo mag zijn dat een gemiddelde burger statistisch gezien één keer in zijn leven met de rechter te maken krijgt, maar dat een deel van de Nederlandse bevolking 'om de haverklap hier zit'. Koster: 'Juist de mensen die het minste te makken hebben en voor wie de financiële drempel hoog is om naar de rechtbank te komen, hebben bij ons de meeste zaken lopen: strafzaken, huur- en schuldkwesaties, ondertoezichtstelling, enzovoort. En **juist voor hen moet je de rechtspraak toegankelijk houden**.'

Strafrechter Ellen van Kalveen ziet in de samenleving een steeds grotere kloof tussen mensen die het voor elkaar hebben en zij die zich steeds slechter kunnen redden. 'Er is een grote groep mensen aan de onderkant van de samenleving die door de toenemende

complexiteit dreigt af te haken. Van deze zwakkeren wordt verwacht dat zij zelf een stevige bijdrage leveren aan het weer op orde krijgen van hun zaken. Te beginnen met het goed formuleren van hun eigen hulpvraag. Dat kunnen niet alle mensen met als gevolg dat ze verder achterstand oplopen, steeds verder verstrikt raken in het systeem, steeds verder in aanvaring komen met de regels.'

Bestuursrechter Bas van Velzen wijst op het verband tussen wetgeving en mensen die in de knel komen. 'De naam van wetgeving zegt veel over hoe de wetgever tegen een onderwerp aankijkt. Als het gaat om de bijstand had je vroeger de Algemene bijstandswet, toen heette het de Wet werk en bijstand en nu heet het de Participatiewet. Het accent ligt meer op verplichtingen dan op rechten. Daar kun je van alles van vinden, maar je ziet het heel duidelijk terug in de zaken die we hier bij de rechtbank krijgen: meer boetes, meer maatregelen. En meer dan een aantal jaren geleden zie ik bijstandszaken van mensen die dakloos zijn of zwervend, of die last hebben van ernstige psychische problemen.'

Rechter en rechter-commissaris faillissementen Illya Bilderbeek: 'Bij de uitvoering van de Wet Sanering Natuurlijke Personen (WSNP) gaan een efficiënte aanpak en maatschappelijk gewenste rechtspraak niet altijd samen. Die wet is er om te voorkomen dat natuurlijke personen in faillissement raken. Via de WSNP proberen we problematische schulden te saneren. Het is best een strenge regeling. Mensen moeten rondkomen van een bepaald budget, een bewindvoerder beheert hun geld en ze mogen geen nieuwe schulden maken. Dat zijn over het algemeen mensen die toch al moeite hebben met al die regels. Ze hebben vaak weinig scholing, een moeizaam verleden en hebben over straat gezworven. Brieven die ze krijgen begrijpen ze vaak niet, als ze al open worden gemaakt. Als een bewindvoerder vindt dat iemand zich niet aan de verplichtingen houdt dan wordt de zaak aan een rechter-commissaris voorgelegd. Dan heb je twee mogelijkheden: je kan ze op verhoor uitnodigen of je kan ze een brief sturen. Daarin staat: "U gaat voldoen aan de verplichtingen of anders...". Zo'n verhoor werkt veel beter. Die brief komt waarschijnlijk op de stapel ongeopende of anders niet-begrepen brieven. Daar zie je dan een spanning

tussen de efficiënte oplossing van een snelle standaardbrief en een verhoor. Tijdens een verhoor kunnen de verplichtingen nog eens uitgelegd worden en kunnen eventuele praktische problemen worden besproken. Dat is maatschappelijk effectiever, maar kost meer geld.'

De menselijke maat is in sommige gevallen cruciaal, zegt Erik Boerma, insolventierechter. 'Ik ben wel eens bij een mevrouw thuis geweest die de schuldsanering in moest en me de hele tijd briefjes schreef dat ze niet op zitting durfde te komen omdat ze pleinvrees had. De zitting heb ik gewoon bij haar in de woonkamer gedaan. De armoede droop van de muren af. Dan voel je hoe belangrijk het is voor mensen dat ze uit de schulden kunnen komen en weer een kans krijgen om vooruit te gaan. Geldstress is het ergste wat er is; het zuigt maar door. Aan de oplossing van dat soort problemen wil ik bijdragen.'

Familie- en jeugdrechter Gea Brands-Bottema: 'Het is ook een feit dat een gang naar de rechter en zo'n zittingszaal indruk maken. Dat mensen brieven niet altijd begrijpen en moeite hebben om alles te volgen. Veel mensen zijn niet in staat om hun leven genoeg structuur te geven. Er zijn veel jongeren met een gedeeltelijke gedragsstoornis. Die groepen kun je niet in de kou laten staan. Niet voor die mensen, maar ook niet voor de samenleving. Daar komt alleen maar rottigheid van.'

Henk Jongsma, teamleider curatele, bewind en mentorschap: 'Het gaat bij ons altijd om kwetsbare mensen, vaak mensen met minder vermogen. Als iemand vanuit Gaasterland naar Groningen moet komen voor een zitting van tien minuten, dan vind ik dat nogal wat. Niet iedereen heeft een auto, niet iedereen kan met het openbaar vervoer komen, niet iedereen kan lezen en schrijven. Die mensen, daar moeten we voor zorgen.'

Kantonrechter Erik van Unen: 'Ik heb vaak het verhaal gehoord dat de gemiddelde Nederlander in zijn leven één keer naar de rechter moet, maar de werkelijkheid is natuurlijk dat 80 procent van de Nederlanders nooit bij de rechter komt en dat die andere 20 procent de 100 procent ruimte vult. Als je de huur niet kunt

betalen, kun je vaak ook de zorgpremie niet betalen, moet je een keer voor de politierechter komen omdat je een emmertje hasj onder het aanrecht had staan, wordt er een kind onder toezicht geplaatst en ga je scheiden. Dat gemiddelde kan wel kloppen, maar het is geen maatstaf.'

Van Unen vreest dat de groep aan de onderkant van de samenleving alleen maar groter wordt, en dat rechters dat gaan merken. 'Ik denk dat de vluchtelingenstroom van dit moment heel bepalend gaat zijn voor de ontwikkeling van ons werk. Veel van hen zullen aan de onderkant van de samenleving verzeild raken en dus in conflicten komen. **De onderkant groeit, en dat is een onderkant die vaak slecht Nederlands spreekt en niet is opgevoed in ons systeem van mensenrechten en hoor en wederhoor.** Daar voorzie ik een probleem in de communicatie met de rechtzoekende. Gaat het dan nog zo mooi, dat schikken, die tovenarij?'

Rechter-commissaris Nol van de Ven vraagt zich af of de ingeslagen weg van zoveel mogelijk zaken buiten de rechter om afdoen, in het huidige tijdsgewricht niet het paard achter de wagen spannen is. 'Als je het hebt over maatschappelijk effectieve rechtspraak dan heb je het zeker ook over de toegankelijkheid van de rechtspraak. Die wordt door het omhoog trekken van de eigen bijdrage en het verlagen van de advocatensalarissen steeds minder toegankelijk voor minvermogenden. **Averechts werkt ook de permanente zoektocht naar alternatieven voor de rechter.** Het OM gaat meer afdoen, mediation. Prima hoor, maar ik vraag mij af of dit in deze verhardende samenleving gaat werken.'

'We hebben de samenleving zodanig ingewikkeld gemaakt dat er een steeds grotere groep mensen is die het niet meer aankan. De ellende die je op rolzittingen voorbij ziet komen is schrijnend'

Signalering 5

Steeds meer vechtscheidingen

Een opvallende categorie rechtszaken in het huidige tijdsgewricht zijn problematische echtscheidingen, in de volksmond vechtscheidingen. Ze zijn misschien wel exemplarisch voor het steeds indringender beroep dat er op de rechter wordt gedaan en ook exemplarisch voor de huidige samenleving, waarin de verhoudingen verharder en mensen strijden voor wat ze zien als hun eigen belang. Bij vechtscheidingen geldt bij uitstek dat het niet genoeg is om een juridisch oordeel te vellen. Mensen die scheiden komen in aanraking met verschillende instanties, waarvan de rechter er één is. Tussen die instanties staan allerlei schotten, terwijl voor de betrokkenen sprake is van één proces: het uit elkaar gaan. Ze hebben geen boodschap aan de muren die bestaan tussen organisaties. De Rechtspraak vindt het tijd voor een rechter die de regie kan nemen en mensen begeleidt bij een uiterst gevoelig proces. Het model waarbij mensen tegenover elkaar in de rechtszaal staan en eisen en tegeneisen formuleren, werkt in deze gevallen contraproductief. De rechter wil actief kunnen afstemmen met partijen als advocaten, gemeenten en de Raad voor de Kinderbescherming. Ook moet de rechter mensen naar de juiste hulpverlener kunnen verwijzen als escalatie dreigt. Door het hele land experimenteert de Rechtspraak daarom met manieren om echtscheidingen beter te laten verlopen. Met als basisgedachte dat een passende conflict diagnose en een vroegtijdige interventie veel leed en schade op de lange termijn kan voorkomen.

Strafrechter (ook voor jeugd) Ellen van Kalveen ziet steeds meer problematische scheidingen aan zich voorbij trekken. 'Vechtscheidingen zijn aan de orde van de dag. Wat is onze visie daarop en hoe gaan wij daarmee om? **Die gezamenlijke voortzetting van het ouderschap draagt in onze ingewikkelde samenleving een enorm potentieel conflict in zich.** Zo'n gezamenlijke verantwoordelijkheid klinkt mooi, maar vraagt heel veel van de ex-partners. Emotioneel en praktisch. Vakanties, school, weekeindes, de zwemclub, ze

moeten veel samen regelen terwijl ze juist uit elkaar zijn gegaan omdat het samen niet meer goed ging. De regeling is bovendien heel erg gericht op de ouders, maar hoe zit het met de kinderen?’

Familierechter Deirdre Klijn, tevens voorzitter van de werkgroep Complexe scheidingen die zich sterk maakt voor alternatieve methoden om moeilijke echtscheidingen zo min mogelijke schade aan te laten richten: ‘Vijftig procent van de ouderparen gaat inmiddels uit elkaar, soms krijg ik mensen die voor de tweede keer uit elkaar gaan. **Dat vechten vloeit voort uit frustratie, onmacht, gekwetst zijn, geloof me, daar zitten heel veel wanhopige mensen tussen.** Die hebben vooral steun nodig, praktisch, financieel, en ook als het gaat om de kinderen, maar die moeten ergens ook een spiegel voorgehouden krijgen als het gaat om de langetermijneffecten van hun gedrag.’

Familie- en jeugdrechter Gea Brands-Bottema: ‘Mensen zijn sowieso al minder bereid om zichzelf voor een ander weg te cijferen, dat is de tijdsgeschiedenis, maar dit is erger geworden. Ouders vechten elkaar de tent uit. Ze gebruiken het gezamenlijk gezag als instrument om elkaar te bestrijden. Je merkt ook dat het machtswoord van de rechter minder wordt geaccepteerd. **Als ik een regeling opleg, dan komt het voor dat een moeder zegt: dat ga ik niet doen. Dat was vroeger niet zo.**’

Familierechter Marion Beckers constateert dat vechtscheidingen in alle lagen van de bevolking voorkomen; het is zeker niet alleen een verschijnsel dat zich voordoet onder lager opgeleiden: ‘Op de zitting vorige week had ik een man uit Egypte en een Koerdische die streden om hun zoontje, ik had een Ghanees ouderpaar dat in de illegaliteit zat, een Roma-gezin, een gezin uit Groningen, naar het westen verhuisd voor werk en ik had hoogopgeleide Amsterdammers. **Als het om hun eigen kinderen gaat dan zijn zij allemaal niet in staat om tot een redelijk vergelijk te komen.** Allemaal vertrouwen ze erop dat de rechter dan in onafhankelijkheid oordeelt over hun zaak, dat de rechter luistert naar hun verhaal, reageert op hun argumenten en ze helpt een einde aan de conflicten te maken.’

Belangrijk ook is om te beseffen dat het bij vechtscheidingen niet om individuele, geïsoleerde conflicten gaat, zeggen de rechters. Marion Beckers: 'Vechtscheidingen zijn geen conflicten tussen twee mensen, het zijn oorlogen tussen dorpen. **Achter pa en ma zitten families, vrienden, kennissen, hele gemeenschappen.** Die bemoeien zich er allemaal mee en wat is er makkelijker dan even je mening weergeven in een mailtje aan de rechter die straks gaat oordelen.'

Familierechter Henda Phaff pleit voor méér tijd en ruimte om een scheiding in goede banen te leiden. Zij vindt dat er nu te veel in één keer aan de orde moet komen. 'Mensen voelen zich onvoldoende gehoord. Er zijn vaak veel relevante punten te bespreken. (..) Het zou goed zijn als er meer ruimte kwam om eerst de echtscheiding, de woonsituatie met daarbij een regeling voor de kinderen en de daarbij behorende alimentatie te regelen. Pas in een later stadium de afwikkeling van het huwelijksvermogen en zo nodig nog een bijstelling van de alimentatie als er meer duidelijk is over de financiën. Dat betekent dat je een deel van de zaak moet aanhouden en dat daarvoor opnieuw een zitting moet worden gehouden. Daarvoor is ook weer ruimte in het rooster van rechter en griffier nodig, en een zittingszaal. Dit wordt in de praktijk gezien als extra werk waarvoor geen financiering is. Als je echter hun verzoek om een beslissing over de afwikkeling van het huwelijksvermogen afwijst omdat partijen hun administratie nog onvoldoende op orde hebben, betekent dit dat zij een hele nieuwe procedure voor dat gedeelte moeten instellen en dus ook weer opnieuw griffierechten moeten betalen. Dan vraag je nogal wat van mensen en of dit nu maatschappelijk effectieve rechtspraak is...? Overigens heb ik de ervaring dat als mensen een tweede keer op zitting komen, er meer mogelijkheid bestaat voor een minnelijke regeling. De emoties zijn vaak al iets meer tot bedaren gekomen na de schok van de scheidingsmelding en partijen hebben wat meer overzicht over hun (financiële) leven en wat zij willen. Als de zorgregeling voor de kinderen inmiddels goed loopt, zie je vaak ook het onderlinge vertrouwen weer groeien en dat komt ook het overleg ten goede. Ook in andere complexe of omvangrijke zaken kan het heel goed uitpakken als er nog een vervolgzitting is. **Het is voor iedereen goed als er niet heel veel onderwerpen in één zitting doorheen gejaagd moeten worden.'**

*'Ouders vechten elkaar de tent uit.
Ze gebruiken het gezamenlijk
gezag als instrument om elkaar te
bestrijden'*

Signalering 6

Jaar in jaar uit meer mensen onder een vorm van bewind

Eind 2015 stonden 295.000 mensen onder een vorm van toezicht, eind 2014 waren dit er 260.000. Jaar in jaar uit neemt het aantal toe. Een belangrijke oorzaak is dat de rechter sinds 2014 een bewindvoerder kan aanstellen als mensen problematische schulden hebben. Tot 2014 kon je alleen onder bewind worden gesteld als je vanwege een geestelijke of lichamelijke beperking niet zelf je geldzaken kon regelen. Een tweede belangrijke oorzaak is de vergrijzing; zorginstellingen willen tegenwoordig graag zaken doen met een bewindvoerder. Verder zijn tijdens de economisch moeilijke periode veel bedrijven failliet gegaan, waardoor er curatoren zijn aangesteld om de financiële afhandeling te regelen. Dit zijn niet zelden langlopende aangelegenheden.

Het is een minder bekende taak van de Rechtspraak, maar de rechter-commissaris houdt toezicht op bewindvoerders en curatoren. Hij ziet toe op een goede en integere gang van zaken. Het maatschappelijk en economisch belang van goed toezicht is evident; het zorgt ervoor dat mensen vertrouwen hebben in het geldende rechtsstelsel. Iedereen is het er dan ook wel over eens dat goed toezicht verder gaat dan slechts een marginale toetsing.

Bij bewindzaken zijn vaak veel partijen betrokken. Kantonrechter Evert van der Molen: 'Denk bijvoorbeeld aan de ggz, schuldhulpverlening, gemeentelijke kredietbank, rechtsbijstand en bewindvoerders. Maar meestal is er geen regie op het geheel. Er wordt hard gewerkt om dit te verbeteren, maar het duurt wel even voordat dat goed op de rit staat.' Een probleem is ook dat rechtbanken niet genoeg geld krijgen voor dit soort zaken. 'Rechters hebben daardoor eigenlijk te weinig tijd om te praten met betrokkenen en te helpen een échte oplossing te zoeken.'

De Rechtspraak werkt, mede omdat steeds meer mensen onder een vorm van bewind staan, op verschillende fronten hard aan het verbeteren van het toezicht.

Insolventierechter Erik Boerma, ook betrokken bij de digitalisering van toezicht in het moderniseringsprogramma Kwaliteit en Toezicht (KEI): 'We hebben iets van 400.000 toezichtdossiers lopen, waarvan 30.000 faillissementen, 30.000 schuldsaneringen en zo'n 350.000 bewinddossiers met mentorschap of curatele. Dat kan dus gaan om je vader die dementeeert en beschermd moet worden, om de enorm aanzwellende groep mensen met grote financiële problemen, maar ook om een faillissement van DSB met enorme economische belangen. Politiek heeft dat weinig aandacht, maar ons volume aan dossiers en achterliggende problemen is enorm. **Onze rol is er toezicht op te houden dat die uitvoerders hun werk goed doen en zo bijdragen aan de oplossing van een maatschappelijk probleem.**'

Rechter en rechter-commissaris faillissementen Illya Bilderbeek: 'Maatschappelijk effectieve rechtspraak kost tijd. Een voorbeeld. Een curator stuit in een bepaalde zaak op fraude. Er zit echter geen geld in de boedel, er valt weinig te halen bij de bestuurder en die is ook nog eens zoek. Dan is de neiging groot zo'n zaak snel af te handelen. Toch vragen wij curatoren aandacht te besteden aan die fraude. Daar moet je wel tijd voor maken. Wij organiseren fraudesprekken om curatoren, politie, OM en de FIOD met elkaar in contact te brengen. Dan blijkt bijvoorbeeld dat zo'n bestuurder elders in het land nog vijf faillissementen heeft lopen. Die verschillende curatoren kunnen dan hun kennis uitwisselen en de krachten bundelen. **Je kan ook redeneren: zes zaken snel afhandelen, zes vinkjes, klaar. Wel kosten-efficiënt maar maatschappelijk niet effectief.**'

Illya Bilderbeek: 'En vergis je niet in de impact van schulden op mensen. Vaak treffen ze een heel gezin. De relatie tussen man en vrouw komt onder spanning te staan, kinderen krijgen concentratieproblemen op school, mensen worden ziek door de stress. **Hele gezinnen vallen uit elkaar. De maatschappelijke kosten zijn enorm hoog.** Dat probeer ik altijd in mijn beslissing te betrekken. Het blijft een moeilijke afweging want achter elke schuldenaar zitten schuldeisers. Mensen die nog veel geld krijgen van deze personen. Die mogen niet de indruk krijgen dat een schuldenaar "makkelijk ontsnapt". Die kunnen een brief schrijven naar de rechter-commissaris waarin ze hun kant van de zaak uitleggen.

Daar zit vaak een hoop boosheid en dat is ook wel begrijpelijk. Toch zie je ze op de zitting nog weleens een draai maken. Dan krijgen ze voor het eerst te horen waarom iemand schulden heeft gemaakt en wat voor een impact dit heeft op het leven van deze mensen. Dan zie je ze draaien van boosheid naar meer begrip. Ook in faillissementen nodig ik partijen nog weleens uit bij mij aan tafel, als er conflicten zijn. En dan komen we maar al te vaak tot een minnelijke regeling. Ook dat is in mijn ogen effectieve rechtspraak. Je zorgt ervoor dat de verhoudingen worden genormaliseerd, dat mensen weer met elkaar verder kunnen.'

De Rechtspraak zet stappen om de belangrijke toezichtrol beter vorm te geven, onder meer door bewindvoerders op kwaliteit en integriteit op centraal niveau te controleren. Erik Boerma: 'Samen met de expertgroep kantonrechters bewind hebben we binnen KEI gezegd: **die controle op kwaliteit moet je niet doen op dossier-niveau, daar heb je een landelijk team voor nodig dat namens de hele rechtspraak kijkt of een bewindvoerder deugt**. Dat team is nu net van start gegaan, het bewindbureau bij de rechtbank Oost-Brabant. Zo'n landelijk bureau werkt beter dan dat je dat op elf of twintig locaties allemaal op je eigen manier doet. Het bureau stelt vast of een bewindvoerder voldoet aan de kwaliteitseisen, de beslissing op zaaksniveau ligt vervolgens nog steeds bij de rechter.'

De digitalisering van procedures maakt het ook mogelijk om in kwalitatief opzicht grote stappen te zetten, benadrukt Boerma: 'We willen de stap maken naar slim toezicht houden. We hebben de eerste versie van ons nieuwe faillissementssysteem nu opgeleverd: een applicatie voor de rechterlijke organisatie en de curatoren. Er zitten nu ongeveer 4.000 digitale dossiers in, eind dit jaar zullen dat er 8.000 tot 10.000 zijn. We zijn nu net begonnen met de pilot voor bewindzaken, waarbij we een systeemkoppeling maken met de bewindvoerders. Volgend jaar staan de schuldsaneringen op de rol. **Al die koppelingen werken met gestructureerde data, zodat je er ook echt iets mee kunt om die toezichtrol waar te maken en al die massa's data goed te controleren.**'

Chantal Derijks, rechter-commissaris insolventies en teamvoorzitter van het insolventieteam van de Haagse rechtbank, heeft de afgelopen jaren veel werk gemaakt van het aanpakken van fraude in faillissementen, waar tot een aantal jaar geleden maar weinig aan werd gedaan, 'een zeer onwenselijke situatie'. Inmiddels is dat niet meer zo. Derijks: **'Voor de betrokken gefailleerde is het een tik op de vingers dat hij er niet mee weg komt, voor de schuldeisers een signaal dat ze wellicht geen geld terugkrijgen, maar dat de maatschappij ze wel hoort.'** Ook kwam er het fraudespreekuur, waar curatoren kunnen spreken met de rechter-commissaris, het OM, een fraudecurator, FIOD en Belastingdienst. 'Doel is een civielrechtelijke oplossing. Als dat niet kan, kan er gelijk tijdens het spreekuur melding worden gedaan bij het OM. (..) De spreekuren worden inmiddels landelijk opgepakt en veel collega's zijn langs geweest om de kunst af te kijken.'

Teamvoorzitter curatele, bewind en mentorschap Henk Jongsma van de rechtbank Noord-Nederland ziet de stroom werk voor zijn team fors toenemen; momenteel heeft zijn team 41.128 dossiers in beheer. Hij onderscheidt een aantal oorzaken: 'We hebben hier in het Noorden veel mensen die in financiële problemen zitten; het is hier een krimpregio met relatief veel armoede. Er is een mogelijkheid gekomen voor schuldenbewind. Een deel is ook dat er mensen in instellingen zitten en dat al die instellingen willen dat iemand de financiën voor hen regelt. Tien jaar geleden deed de instelling dat zelf; ik heb in de psychiatrie gewerkt en daar beheerde toen nog het afdelingshoofd het geld van de chronische patiënten. Daarnaast moet er altijd iemand zijn die als mentor optreedt en de beslissingen over zorg en woonsituatie neemt. **En elke bewindvoerder of mentor betekent weer een dossier waarop wij toezicht moeten houden.'**

Signalering 7

Krappe roosters, gebrek aan geld en efficiency & de organisatie is weinig veranderingsgezind

Rechters en medewerkers hebben bij hun diepe wens het goede te doen voor de maatschappij, soms last van obstakels die op de een of andere manier aan de interne organisatie te wijten zijn. Als het over dit onderwerp gaat komen er verschillende onderwerpen voorbij. Rechters klagen over de toegenomen bedrijfsmatige aanpak, die zich onder meer uit in te krappe roosters. Rechters zijn zich er zeer van bewust dat rechtzoekenden niet te lang op een uitspraak willen wachten en daarom voelen ze druk om recht te spreken in plaats van zaken aan te houden. Ook wordt er – hiermee samenhangend – alom geklaagd over een gebrek aan financiën. In samenhang daarmee wordt alom geklaagd over de bekostigings-systematiek. De Rechtspraak wordt gefinancierd op basis van output; eens in de drie jaar worden afspraken gemaakt met de minister van Veiligheid en Justitie over het bedrag dat de Rechtspraak krijgt per type rechtszaak. Alom wordt het als een ommissie in het systeem gezien dat er in tijden van grote veranderingen, zoals nu bij de digitaliseringsoperatie en eerder bij de herziening van de gerechtelijke kaart, geen extra middelen worden verstrekt. Rechters hebben verder het gevoel dat de organisatie niet altijd even daadkrachtig is. Verder merken verandergezinde medewerkers op dat het niet meevalt om werkwijzen in de Rechtspraak te veranderen.

Familierechter Marion Beckers: 'We hebben als rechtspraak echt te weinig financiën om ons werk te kunnen doen op een manier waarop de mensen er wat aan hebben. Toch moet ook de rechtspraak laten zien of de publieke middelen wel verantwoordelijk worden besteed. Natuurlijk moet ook de rechtspraak zich tot op zekere hoogte financieel verantwoorden. Het gaat mij om de manier waarop. Die bedrijfsmatige aanpak, puur sturen op financiën, lijkt zaligmakend, maar is in mijn visie de dood in de pot. Dan ga je, als je niet oppast, strategisch rechtspreken. **Het kan voordelig zijn om met oogkleppen op te draaien. Dat doen we in de regel niet.**'

Henda Phaff, ook familierechter: 'Zoveel rechtszaken krijgen niet de tijd die ze verdienen. Toch bleef dat lang onbesproken. Er heerst een cultuur van niet voor elkaar onder willen doen, flink zijn en aanpakken in de Rechtspraak. Het toemeten van tijd aan rechtszaken is ook steeds meer geld gedreven. **Geld kun je meten, kwaliteit niet.** (..) Rechters kunnen zelf toch wel inschatten hoeveel tijd een fatsoenlijke behandeling van een zaak vergt? Maar die afweging is de rechters zelf uit handen genomen. Het zijn mensen buiten de kring van behandelende rechters die zaken toewijzen en soms ingewikkelde zaken neerleggen bij onervaren rechters en omgekeerd.'

Kantonrechter Hildje Roëll-Mulder: 'De eerste woorden waar ik aan denk bij kwaliteit zijn juridisch juist en snel. Bij beide zie ik hetzelfde probleem: **tijdgebrek.**'

Advocaat Wim Anker maakt ook een punt van de te volle roosters: 'De appointering, dat is vaak het eerste punt waar het misgaat. Dan wordt op het zittingsschema van de politierechter tien minuten uitgetrokken voor zo'n zaak. En dan gaan ze uit van veel verstekjes, maar ja, soms zijn mensen er gewoon. En dan nemen ze ook nog een advocaat mee, of er is een tolk nodig en dan zijn er plotseling ook nog getuigen. En dan is Leiden in last. **Dan zeg ik: ga nou eens anders appointeren. Trek meer tijd uit voor zo'n zaak.** Maar nee, dat doen we niet, want er moet productie gedraaid worden. Daar heb ik zo'n hekel aan.'

De Rechtspraak speelt al in op het feit dat door de digitalisering administratieve banen gaan verdwijnen, door met een zogenoemde 'flexibele schil' te werken. Veel papierwerk bestaat straks letterlijk niet meer. De mensen op de werkvloer hebben daar last van. Zo zegt teamleider Henk Jongsma van de afdeling curatele, bewind en mentorschap van de rechtbank Noord-Nederland: '**Ik snap dat we nu al de reorganisatie ingaan om de rechten vast te leggen en te beschermen van mensen die straks mogelijk hun functie verliezen, maar voor de bedrijfsvoering heeft dat forse gevolgen die we misschien wel niet helemaal hebben overzien.** Met die flexibele schil wordt de rechtspraak een duiventil, en intussen wordt er wel kwaliteit en continuïteit gevraagd terwijl onze sector alleen maar groeit. Dat maakt het heel erg lastig.'

Familierechter Deirdre Klijn, tevens voorzitter van de werkgroep Complexe scheidingen, heeft de indruk dat er in de Rechtspraak niet altijd even slim wordt geopereerd: **'We werken hier soms pennywise en poundfoolish.** Een voorbeeld? Er wordt bezuinigd op de bedrijfsvoering: prullenbakken, printers, administratieve ondersteuning. Met als gevolg dat dure rechters printjes staan te maken en uren bezig zijn met het digitaal invoeren van vakantie-uren. Dan hebben we succesvol bezuinigd op de ondersteuning en kunnen we daar dus een vinkje zetten.'

Klijn heeft ook kritiek op het besturingsmodel voor de Rechtspraak. In de lijn van de Raad voor de rechtspraak naar de gerechtsbesturen en via de gerechtsbesturen naar de afdelingen gaat het vooral over de besteding van geld en het afleggen van verantwoording op basis van financiën. 'Pas in de teams wordt voor het eerst met mensen gepraat over de inhoud. Dat krijg je een communicatiemodel dat nergens meer op slaat. Dan zeg ik: "ik ben er om kinderen te helpen" en dat zegt de manager "maar het gebouw is zo duur". We hebben allebei gelijk, daar gaat het niet om. Voor teamchefs is dit een onmogelijke taak. Die lopen dan ook met een grote regel stuk hierop. En die arme gerechtsbesturen zitten ook vaak klem. Die krijgen als verwijt te horen dat er een kloof is tussen bestuur en werkvloer. Dat ze de werkvloer niet begrijpen. **Maar we werken met twee soorten kwaliteitsnormen: financieel-economische en inhoudelijke. Dat loopt door elkaar heen: dat werkt niet.'**

Kantonrechter Paul Rouwen heeft simpelweg te weinig tijd om de zaken te doen zoals hij ze zou willen doen, zegt hij. Tot zijn spijt, want als rechtszoekenden (te) lang moeten wachten levert de rechtspraak in op relevantie, vreest hij. 'We doen bij de rechtspraak alles goed, behalve onze doorlooptijden. Dat is ook kwaliteit. Ik heb niet genoeg tijd om al mijn zaken op tijd te doen. Bij kanton overschrijden we en masse onze termijn van vier weken. Ik moet tegen bijna al mijn justitiabelen zeggen: reken niet op vier weken, het worden er waarschijnlijk acht. Volgens mij zeggen veel collega's dat ook. (..) Die acht weken, dat lukt ook niet altijd trouwens, er ligt hier een stapel zaken al zestien weken, die brandt door de vloer. Die stapel is de weerslag van het feit dat ik de zaken nog steeds doe zoals ik ze wil doen, en op zitting de tijd neem. Mijn bestuur

en de Raad zeggen: als je er niet uitkomt, gaan wij je niet vertellen dat je een zaak in een half uur moet afdoen, leg de zaak dan in de vensterbank. Nou, dat is mijn vensterbank. Secretarissen hebben zaken nog wel eens langer liggen, die krijgen mopperende klanten, dat moet je niet willen. Het is ook niet goed: schades lopen op, situaties verzuren, je levert als rechtspraak in op relevantie. Als rechters maken we gemiddeld vijftig uren per week, en dat is dus te weinig. **We hebben gewoon meer mensen nodig om dit mensenwerk te doen.** Dat geldt ook voor de dames die op de griffie de administratie van de bewindzaken doen; die werken zich drie slagen in de rondte maar ze krijgen het werk gewoon niet weg.'

Kantonrechter Erik van Unen probeert met enige regelmaat nieuwe, meer efficiënte werkwijzen uit. Daarvoor krijgt hij lang niet altijd de handen op elkaar, hij noemt de Rechtspraak een 'sociaal-conservatieve omgeving'. **'Het is heel lastig om hier het gesprek te voeren over verandering.** (..) Waar ik dan op stuit, is dat intern vrij veel mensen redenen weten te bedenken waarom je het niet zou moeten doen. Dan wijzen we vonnis terwijl het griffierecht nog niet is betaald, hoe moet dat dan? Hebben we wel genoeg zalen? Bevoordeel je niet een partij ten opzichte van andere? Binnen de rechterlijke macht zijn mensen altijd heel erg bereid en in staat om te bedenken waarom iets niet kan.'

Judith Uitermark, rechter en tevens landelijk coördinator van mediation in strafrecht, zit het dwars dat het de Rechtspraak in financiële termen niets oplevert als rechters mediation in strafzaken inzetten om voor de maatschappij het beste te doen. Ze noemt ter illustratie twee voorbeelden waarbij mediation duidelijk meerwaarde heeft gehad. In de ene zaak konden de veroorzaker van een ongeluk en degene die daarbij zwaar lichamelijk letsel opliep, het ongeluk met een positief gevoel afsluiten. In de andere zaak keerde de rust in een straat terug doordat een slepende burenruzie werd beslecht. **'De rechtspraak blijft ertegenaan lopen dat een verwijzing naar mediation vanaf zitting betekent dat er een extra zitting aan de zaak moet worden besteed, terwijl dit geen geld oplevert.'**

Rechter Ton Lennaerts is van mening dat de inrichting van het juridische systeem verre van optimaal is. Hij is behalve rechter ook projectleider van het project Spreekuurrechter, een initiatief van de

rechtbank Noord-Nederland om een laagdrempelige voorziening in te richten naar voorbeeld van de Belgische vrederechter. 'KEI was voor mij de *trigger* om te gaan nadenken over de spreekuurrechter. Maar daaronder zat dat ik al heel lang onvrede had met mijn eigen functioneren als rechter. Ik zag de hele tijd dingen waarvan ik dacht: moet dat nou zo? Ik had een dossier op mijn bureau liggen, dan had ik vragen, dan kwam er nog een rondje repliek en dupliek, dan kreeg ik nog meer papier en nog meer vragen. Terwijl dat model is bedacht om steeds meer tot de kern te komen, kwam je met al dat papier juist steeds verder van de werkelijkheid af te staan. Ellenlange verhalen waarin ik, en volgens mij partijen zelf ook, geregeld de draad kwijtraakten. En als je dan gewoon eens met iemand ging praten en doorvragen lag er ineens een heel ander verhaal. De Spreekuurrechter is een model dat staat tegenover het gangbare toernooimodel: op elkaar schieten, rookgordijnen, mistbanken, het werkt contraproductief. In het geval van heel ingewikkelde juridische problemen heb je dat nodig. Maar wij stoppen alles in die ingewikkelde dagvaardingsprocedure of verzoekschriftprocedure, terwijl het probleem soms zó klein is.

Ons procedeermodel is te eenzijdig en zwaar suboptimaal.'

Steen des aanstoots voor velen werkzaam in de Rechtspraak is het ingewikkelde bekostigingssysteem, waarbij de Rechtspraak een prijs krijgt per rechtszaak. Jeugdrechter Jans Olthof zegt bijvoorbeeld: 'Als ik meedoe in een meervoudige strafkamer (MK) en we doen een aanrijding met dodelijke afloop, krijgt de rechtbank daarvoor 4.500 euro. Ik zit daar dus voor 1.500 euro met mijn aandeel, daarvoor doe ik de voorbereiding, de zitting en schrijf ik mee aan het vonnis. Een kantonzaak over vissen zonder akte staat voor 14 euro in de boeken en een leerplichtwetzaak bij de kantonrechter ook. Ik doe per jaar honderd tot honderdtwintig leerplichtwetzaken af op zitting, en per zaak heb je gemiddeld twee of drie keer zitting. De zittingstijd is dan ongeveer 15 tot 20 minuten. Bij elke zitting ligt altijd een rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming en vaak ook een van de jeugdreclassering of de gezinsvoogd. Gemiddeld zijn die een pagina of tien, twaalf lang. Per zaak is de voorbereidingstijd snel twee uur. **Met al dat werk verdien ik in een jaar dus minder voor de rechtbank dan met één middag MK. (..)**'

Christine Sikkel, als gespecialiseerde rechter werkzaam in de Maritieme kamer van de rechtbank Rotterdam, zit het dwars dat de financiering van rechtszaken gaat aan de hand van eindvonnissen. De gedachte is dat de ene zaak langer duurt dan de andere en dat er een gemiddelde is. Maar dan gebeurt het dat er een zaak langskomt waarin wel 35 tussenvonnissen moeten worden geschreven. 'Die outputfinanciering moet wel veranderen. **Ik denk dat je toe moet naar een reëler systeem, meer op uren gebaseerd en dus met meer ruimte voor maatwerk.** Specialismen zijn nu eenmaal ingewikkelder, die kosten meer tijd en daar zou meer geld voor moeten zijn – als maatschappelijk wordt gedragen dat je dat specialisme wilt tenminste. Hier in Rotterdam heb je daar zeker een verhaal bij. De economie heeft belang bij goede, effectieve geschilbeslechting die redelijk snel is.'

Bestuursrechter André Verburg is bang dat door de jarenlange bezuinigingen en door de outputfinanciering de onmiskenbaar ingezette trend van finale geschilbeslechting, van ook het achterliggende conflict oplossen, wordt doorbroken. 'Wat je nu ziet gebeuren, is dat rechters zich gedwongen zien toch weer te gaan voor die kale vernietiging met opdracht aan het bestuursorgaan om te komen met een nieuw besluit. Dat betekent dat de zaak weer terugkomt, een nieuw nummer krijgt, nieuwe zittingen en nieuw geld oplevert voor de Rechtspraak. **Het onderliggende vuurtje wordt niet gedoofd, maar krijgt steeds nieuwe juridische zuurstof toegediend. Dat is een perverse uitwas van het financieel bekostigingssysteem.** Maar als je als rechter nog twaalf zaken in de kast hebt liggen wachten, dan snap ik dat wel. Dat is de prijs die de maatschappij betaalt voor bezuinigingen in de rechtspraak: langere procedures omdat de rechter minder finaal beslist.'

Civiel rechter Hans Steenberghe wordt niet vrolijk van de 'sterke focus van het management op beheersing', van het 'uit elkaar groeien van inhoud en beheer'. Als voorbeeld hiervan noemt hij de roosters van rechters: 'In de planning van zaken en zittingen domineert het eenheidsdenken: alles gaat in dezelfde mal. Er is een gebrek aan differentiatie. **De zaakstoedeling biedt te weinig ruimte om ervoor te zorgen dat de juiste zaak bij de juiste rechter terecht komt.** Vanuit het beheersmatig denken moet iedereen ook breed inzetbaar zijn. Maar dat draagt het risico in zich dat effectieve kwaliteit nivelleert.'

Ook rechter-commissaris Nol van de Ven is van mening dat het management in de Rechtspraak niet goed is geregeld. '**We hebben de inhoud losgekoppeld van management en dat is doorgeschoten.**' En: 'Door de afstand tussen inhoud en management is het draagvlak voor het management minder geworden.'

Rinus Otte, tot voor kort werkzaam als leidinggevend strafrechter en nu procureur-generaal bij het Openbaar Ministerie, betwijfelt of de Rechtspraak als organisatie in staat is de actuele vraagstukken – meer complexe criminaliteit als cybercrime, radicalisering en mensenhandel; de toenemende veelzijdigheid van de burgerij, de mondiger burger die snelle rechtspraak wil én bediend wil worden met accurate opsporing, vervolging en berechting – het hoofd te bieden. 'Ik hou van de rechtspraak, de kwaliteit is hoog, maar **het organisatorisch vermogen gaat niet gelijk op met wat er aan indringende ontwikkelingen op de rechtspraak af komt.**'

Peter van den Biggelaar, ex-directeur van de Raad voor Rechtsbijstand, vindt dat de Rechtspraak nogal conservatief van aard is. De Raad voor Rechtsbijstand ontwikkelde Rechtwijzer.nl, een internetapplicatie waarmee mensen die te maken hebben met een geschil, zelf online aan de slag kunnen met interventies en keuzemogelijkheden. Er zijn wel contacten met de Rechtspraak, maar Rechtwijzer.nl wordt niet echt omarmd door rechters. Ook het Juridisch Loket doet dat niet, zegt Van den Biggelaar. '**We moeten helaas concluderen dat het rechtsbedrijf niet het meest vooruitstrevende is.** Ik denk dat ze er uiteindelijk niet omheen kunnen, maar voorlopig gebeurt er niet heel erg veel.'

Bestuursrechter Joyce Lie: 'Als ik naar de rechtspraak kijk, dan vind ik het jammer dat sommige mensen in deze organisatie zo weinig veranderingsbereid zijn. (..) Alles was vroeger beter, waarom moet het anders, het gaat toch goed? **Heel veel mensen hebben geen zin in of denken geen tijd te hebben voor veranderingen.** Ik snap best dat de meeste mensen binnen een organisatie als de rechtspraak van nature behoudend en bedachtzaam zijn, daar is helemaal niets mis mee en dat hoort ook bij de aard van ons werk, maar dat mag er niet toe leiden dat positieve veranderingen niet of veel te langzaam worden doorgevoerd.'

Bestuursrechter Bas van Velzen ergert zich soms aan interne Rechtspraakprocedures die in zijn ogen wel wat minder tijd en aandacht zouden mogen krijgen. 'Je moet met heel veel dingen niet te krampachtig omgaan. Klachten bijvoorbeeld. We maken die wel heel belangrijk, ik vind ons op dat punt erg defensief. Als er een klacht komt, gaat die naar de president. Die heeft daar een bureau voor, de klacht gaat naar de teamvoorzitter, heel veel mensen kijken mee en moeten er iets van vinden. Dat kan simpeler volgens mij: stuur de klacht naar de verantwoordelijke rechter, laat die zijn mening geven en de president beslissen. **Naar dat soort incidenten gaat naar verhouding meer aandacht uit dan naar ons dagelijks werk.** De klacht kost vaak meer tijd dan de zaak zelf, terwijl het in mijn beleving vaak nergens over gaat.'

Rechter Kees van der Weide, oude rot in het vak, zet de positie waarin de Rechtspraak zich bevindt in historisch perspectief. Tot grofweg de jaren zeventig van de vorige eeuw was rechtspraak ver weg, duur, op afstand, elitair. Het kantelpunt kwam in de jaren zeventig, de slinger ging richting 'efficiënt bedrijf'. Wat Van der Weide betreft bevindt de slinger zich nu helemaal aan de andere kant: 'Nu worden we afgerekend op perverse – want los van de werkelijkheid staande – productienormen die de financiering bepalen en worden we geregeerd door werkprocessen, systemen en structuren. De zaken zijn toevertrouwd aan dat systeem in plaats van aan mensen.' Hij constateert wel dat 'gelukkig' de slinger weer de andere kant op gaat. '**Wij zijn niet zomaar een overheidsafdeling die je wat kunt korten.** Het is toch ook niet zo dat het kabinet op een dag zegt: we moeten bezuinigen, dus we krimpen die Tweede

Kamer in tot 147 Kamerleden? Dat gebeurt gewoon niet en dat zou bij ons ook niet mogen gebeuren. Frits Bakker laat gelukkig zien dat hij op een punt komt waarop hij de bezuinigingsopdracht teruggeeft aan de minister: "hier heb je het mes terug, zet jij het er maar in, ik doe het niet meer, leg het zelf maar uit aan de Kamer".'

Advocaat Wim Anker sluit zich hier graag bij aan. '**Er moet meer geld naar de Rechtspraak, dat lijkt mij duidelijk.** En dat geld is er best, het is een kwestie van keuzes maken. Als er iets bij de banken mis gaat, dan is er geld en heel wat meer dan waar we het hier over hebben. **Rechters luiden volkomen terecht de noodklok.** Ze hebben veel last van stress en het is een zwaar vak. Ik zou niet in zo'n systeem willen zitten. Elke dag heb je de hele tijd mensen die je verwachtingsvol aankijken terwijl je productie moet zien te draaien en dan zit ook nog de hele hal vol met wachtenden. (..) Het draait tegenwoordig veel te veel om de centen.'

*‘Wij zijn niet zomaar een
overheidsafdeling die je
wat kunt korten’*

Signalering 8

Gebrekkige samenwerking in de keten

Behalve over de eigen organisatie en de bekostigingssystematiek, wordt er ook gemopperd over de samenwerking in de keten. Om goede rechtspraak te kunnen leveren, zijn rechters afhankelijk van het materiaal dat zij krijgen aangeleverd. Rechters zitten aan het einde van de keten en pas daar wordt duidelijk als het voorwerk voor een gerechtelijke procedure niet goed genoeg is. Als de rechtsgang niet zorgvuldig is, als er documenten in het dossier ontbreken of als er een bepaald onderzoek niet gedaan is, kan de rechter niet anders dan beslissen een zaak aan te houden – hoe vervelend dit ook is voor alle betrokkenen. Het is immers de taak van de rechter toe te zien op een deugdelijke rechtsgang. Heel vaak worden bezuinigingen of reorganisaties elders genoemd als oorzaak voor de niet altijd soepel lopende samenwerking met zogenoemde ketenpartners.

Bestuursrechter Margreeth Dam: **‘Wat niet meewerkt is dat we merken dat bij het Openbaar Ministerie de geldkraan is dichtgedraaid.** Het OM maakt echt een terugtrekkende beweging. Zo is het jeugdteam van het OM opgeheven. Ze hebben nog een inhoudelijke specialist voor het overleg, maar het team bestaat niet meer. Dat vinden wij jammer. Het is toch een expertise. Al was het maar hoe je een jongere aanspreekt op zitting. Soms heel streng, soms is dat helemaal niet nodig of werkt het averechts. Dat zie je aan het dossier en aan degene die voor je staat.’

Jeugdrechter Jans Olthof vertelt dat hij tot niet zo lang geleden goed contact had met de officier van justitie van het Openbaar Ministerie die in de gaten hield of de bijzondere voorwaarden die hij oplegde aan kinderen, ook werden nageleefd. ‘Een van de aardige dingen die ik kan doen: ik kan kinderen een voorwaardelijke straf opleggen en ze als bijzondere voorwaarde de verplichting opleggen dat ze binnen de proeftijd van twee jaar een diploma halen of een overgangsbewijs voor de opleiding. Een stok achter

de deur om te presteren, ook over het achttiende jaar heen. En sturen ze het diploma op, dan stuur ik ze een kaartje terug om ze te feliciteren. Tegenwoordig stuur ik die kaartjes minder vaak omdat het OM sinds 2012 anders is georganiseerd. Die diploma's kreeg ik toegestuurd van de officier van justitie, die immers er toezicht op moet houden dat voorwaarden worden nageleefd. Met de komst van het grote parket Oost-Nederland is het wat onpersoonlijker geworden. **We hebben niet langer een vaste officier van justitie voor leerplichtzittingen.** De binding met een jongere is dus vanuit het OM minder. Leerplichtzaken komen nog wel redelijk snel op zitting, maar het is niet meer de officier die checkt of de voorwaarden zijn nageleefd, ik hoor niks meer en dan moet ik er maar van uitgaan dat het allemaal goed is gegaan.'

Rechter-commissaris Nol van de Ven wijst er op dat rechters aan het einde van de (straf)keten zitten en dat dat niet altijd een comfortabele positie is. De rechtspraak (..) wordt vaak geconfronteerd met **onvolkomenheden in die keten** en dat is vaak de reden waarom de rechtspraak niet in staat is om de binnen de convenanten afgesproken resultaten te behalen. Ondanks alle wetgeving komt het nog te vaak voor dat zaken moeten worden aangehouden op zitting voor nader onderzoek en dat leidt tot een tekort aan kostbare zittingsruimte en tot minder uitspraken dan geprognostiseerd.'

Rechter Kees van der Weide schetst zijn ochtend, die aan elkaar hing van organisatorische manco's. Het begon met een gecompliceerde strafzaak waar 25 minuten voor was ingeruimd – veel te weinig om aan alle aspecten recht te doen. Vervolgens een zaak die voor de vierde keer op de rol stond, maar waarvoor de verdachte niet was opgeroepen – foutje van de officier van justitie. Het slachtoffer was weer eens voor niets gekomen. Na een zaak die goed ging, volgde de vierde zaak: de gedetineerde verdachte was niet aangevoerd. Bij de vijfde zaak was de verdachte in het geheel niet gedagvaard. De zesde zaak ging over een man die zijn taakstraf niet uitvoerde; de officier van justitie wilde de straf daarom omzetten in een gevangenisstraf. Maar toen bleek dat de man rugklachten had waardoor hij de taakstraf helemaal niet kon uitvoeren, er was een medisch attest als bewijs. Een zaak die dus nooit op zitting had moeten komen. 'Mijn ochtend was exemplarisch voor de organisatie.

(..) **De zorg voor het inhoudelijke rechterlijke werk heeft plaats gemaakt voor processen, systemen en structuren.'**

Ook president Christa Wiertz van de rechtbank Oost-Brabant maakt zich zorgen over de samenwerking in de keten. 'Ik ben nu rechtbankpresident in Oost-Brabant. Er is hier veel misdaad. Laatst nog weer zijn bij een grote politieactie veel invallen gedaan in verband met een groot drugsonderzoek. Voor de rechtspraak is het van groot belang dat de strafrechtketen goed samenwerkt. Hebben we voldoende zicht op digitale criminaliteit? Investeer ook daarin!

Dat is een noodkreet. Een gezamenlijke aanpak: dat werkt! Maar V en J heeft alleen met tekorten te maken. En zo dreig je straks als democratische rechtsstaat door de basis te zakken van je systeem.

Die rechtsstaat is het fundament van je rust, de veiligheid, de welvaart. Hoe ver ben je van huis als je daar niet in investeert.'

Veel klachten gaan dus over de samenwerking in de strafrechtketen. Maar niet allemaal. Zo wijst rechter-commissaris Illya Bilderbeek op de samenwerking met de Belastingdienst: 'Daar heeft een interne reorganisatie plaatsgevonden en we worden geconfronteerd met allemaal nieuwe contactpersonen. **Het vergt aardig wat tijd om het overleg weer op gang en op niveau te krijgen.** Die tijd is goed besteed, maar zit niet in het bekostigingssysteem van de rechtspraak. Doe je het niet dan heeft het weerslag op alle zaken. Doe ik het wel dan ben ik op dat moment niet bezig met die stapel faillissementen.'

*'De rechtspraak wordt vaak
geconfronteerd met
onvolkomenheden in de keten.
Dat is vaak de reden waarom we
niet in staat zijn afgesproken
resultaten te behalen'*

Signalering 9

Wet- en regelgeving die anders uitwerkt dan bedoeld, onduidelijke procedures en te hooggespannen verwachtingen

Rechters vragen zich met enige regelmaat af of nieuwe wet- en regelgeving waar zij mee moeten werken, wel voldoende zijn doordacht door politiek Den Haag. Uiteraard is die nieuwe wet- en regelgeving met de beste bedoelingen in het leven geroepen en heeft die als doel bepaalde problemen in de samenleving op te lossen. Maar in de praktijk wordt nogal eens betwijfeld of de uitwerking ook daadwerkelijk maatschappelijk effectief is. Dat maakt het werk van rechters lastig; ze zitten immers bij het putje. De Rechtspraak maakt zich al langere tijd zorgen over de kwaliteit van wetgeving – voorzitter Frits Bakker van de Raad voor de rechtspraak vroeg in het Jaarverslag 2013 al aandacht voor de kwaliteit van wetgeving: ‘Anno 2013 heeft de wetgever haast. De waan van de dag verhoudt zich niet altijd tot het delicate proces van wetgeving.’

Van een andere orde is dat rechters nogal eens onduidelijke procedures constateren. Partijen in de rechtszaal denken in sommige gevallen dat de rechter iets voor ze kan betekenen, terwijl dat niet zo is.

Margreeth Dam, bestuursrechter, stipt aan dat soms ongewis is of een regeling die door politiek Den Haag is bedacht met een bepaald doel, in de praktijk ook zo uitwerkt. Ze noemt de eerder aan de orde gekomen vechtscheidingen als voorbeeld. ‘Bij dit onderwerp zou ik graag zien dat onderzocht wordt hoe de uitvoering van het gezamenlijk ouderlijk gezag en dat van het ouderschapsplan in de praktijk hebben uitgepakt. Beide regelingen zijn getroffen om het recht maatschappelijk effectiever aan te pakken. **Het idee was dat de omgang beter zou uitpakken en dat het kind erop vooruit zou gaan. Is dat nou ook zo uitgepakt?** Het zou goed zijn als de politiek dat zou laten onderzoeken.’

Familierechter Henda Phaff noemt hetzelfde voorbeeld. 'Het moeten opstellen van een ouderschapsplan als er kinderen zijn, draagt vaak bij aan **verharding van tegenstellingen** tussen scheidende ouders. Het zou goed zijn als de wetgever hier aandacht aan schenkt.'

Bestuursrechter Bas van Velzen hekelt het oorspronkelijke plan dat gerechten minder geld zouden krijgen als rechters in vreemdelingen-zaken over de termijn van vier weken heen zouden gaan. Dat zou dan weer gevolgen kunnen hebben voor formatieplaatsen. 'Maar stel dat een vreemdeling in beroep met een belangrijk document komt, dan moet dat worden onderzocht; **het is pervers om dan te zeggen dat je dat niet doet vanwege de termijn.**'

Strafrechter Gerda van Dijk noemt de uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers. 'Ik ben daar niet voor en dat zegt een rechter die in een vorig leven als advocaat op de bres heeft gestaan voor slachtoffers. Maar de rechtspositie van slachtoffers in het strafproces is de afgelopen twintig jaar enorm versterkt. Ik vind het goed dat een slachtoffer de kans krijgt om op de zitting te vertellen wat de gevolgen zijn van wat er is gebeurd. **Voor welk probleem is de uitbreiding van het spreekrecht een oplossing?** (..) Ik ben benieuwd naar hoe dit in de praktijk zal gaan.'

Henk Jongsma, teamleider curatele, bewind en mentorschap: 'De wetgever zou beter moeten nadenken over de impact van wat hij voorstelt. Neem het schuldenbewind dat nu mogelijk is geworden. Kom je in de Wet schuldsanering natuurlijke personen terecht, dan kun je na drie jaar met een schone lei beginnen; bij schuldenbewind hoeft de bewindvoerder niks af te lossen en kunnen de schulden eeuwig blijven bestaan. Dat lost het probleem niet op, het voorkomt hooguit dat mensen verder afzakken. Gemeenten zijn intussen twintig miljoen meer kwijt aan schuldenbewinden omdat de salarissen van de bewindvoerder uit de bijzondere bijstand worden betaald. **Ik vraag me af of iemand zich dat heeft gerealiseerd, en of dat het effect is dat we willen.**'

Bestuursrechter Bas van Velzen noemt het verhogen van de griffierechten door de wetgever een maatregel die de maatschappij waarschijnlijk meer kost dan oplevert. 'Het griffierecht is verhoogd. Het gevolg is dat we nu jurisprudentie hebben over de vraag wanneer het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens met zich meebrengt dat je toegang tot de rechter moet hebben en dus geen griffierecht hoeft te betalen, en wanneer je wordt geacht dat niet te kunnen betalen. We hebben nu een werkgroep met drie rechters en twee griffiers die iedere week alle verzoeken om vrijstelling van griffierecht beoordeelt om daar een lijn in uit te zetten. Vijf jaar terug had je heel af en toe eens iemand die zei dat hij niet kon betalen en nu hebben we tien verzoeken per week. Als hun verzoek wordt afgewezen, dienen mensen een klacht in of gaan in verzet – **als ik zie hoeveel tijd dat kost, vraag ik me af wat die verhoging van de griffierechten uiteindelijk oplevert**. Bij alle rechtbanken heb je dit soort discussies, je hebt ook weer een landelijke werkgroep, een landelijke website, enzovoort. Dat is vrij treurig, en ik heb niet het idee dat mensen daar over nadenken als ze zeggen dat het griffierecht moet worden verhoogd: levert het nou uiteindelijk wat op?'

Strafrechter Ellen van Kalveen zegt dat ze soms creatief om de regels heen moet werken om maximaal effectief te zijn. Ze noemt het voorbeeld van een man die overduidelijk naar een kliniek voor intensieve behandeling moest. 'Daar hoorde hij. Voor z'n eigen welzijn, maar ook als je kijkt naar de belangen van de samenleving. **Als ik de regels en procedures had gevolgd dan had dat niet gelukt**. Gelukkig had hij een advocaat die bijzondere opname psychisch zieken-zaken doet. In samenspraak hebben we via een buitengewoon creatieve manier mogelijk gemaakt dat die verdachte naar zo'n kliniek kon. Dat ging niet makkelijk en was vast ook niet zo proces-efficiënt. **Het was wel de beste oplossing voor verdachte en samenleving**. Heel effectief dus.'

Raadsheer Ruth van der Pol is van mening dat leden van de Eerste en Tweede Kamer eens fundamenteel moeten nadenken over wat zij eigenlijk verwachten van rechters en de Rechtspraak. '**Parlementariërs zouden we moeten vragen: Wat wilt u nu eigenlijk van de Rechtspraak?** Wat voor rechters willen wij? Ze vinden het natuurlijk

mooi dat Nederland met de kwaliteit van rechtspraak internationaal goed scoort. Dat is mogelijk door de grote loyaliteit en het enorme verantwoordelijkheidsbesef van onze rechters. Maar er hangt wel een prijskaartje aan die hoge notering. Je kunt niet allebei verlangen: hoge internationale waardering en te lage financiering van rechtspraak. Als de politiek besluit tot hogere griffierechten die de toegang voor mensen tot de rechter belemmeren, roept dat de vraag op welk rol parlementariërs zien weggelegd voor de rechtspraak in de samenleving. Er heerst veel wantrouwen onder rechters ten opzichte van de kwaliteit van de wetgever, zeg maar: de politiek. De volksvertegenwoordiging moet kaders aangeven, en ook keuzes maken en daarover moet goed en zorgvuldig worden nagedacht.'

Bestuursrechter Erik Klein Egelink noemt de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 een voorbeeld van een wet die het leven van de rechter er niet makkelijker op heeft gemaakt. De bedoeling van de Wmo is, naast het decentraliseren van zorgtaken van Rijk naar gemeenten, onder meer dejuridisering. Dat staat in de Memorie van Toelichting. Hij noemt een aantal voorbeelden op waaruit blijkt dat dit in de praktijk juist niet het effect is. **'De conclusie die kan worden getrokken is dat in deze wetgeving het streven naar dejuridisering juist heeft geleid tot rechtsonzekerheid en onduidelijkheid bij burgers.** Te meer nu genoemd streven er bij veel gemeenten toe heeft geleid dat in de verordeningen duidelijke normen ontbreken. Deze rechtsonzekerheid kan in veel gevallen niet volledig door middel van een gang naar de rechter worden weggenomen doordat deze te weinig mogelijkheden heeft een geschil finaal te beslechten. De maatschappelijke functie van de rechter komt hierdoor flink onder druk te staan.'

Bestuursrechter Hedy Braam schat dat in vijftig procent van de rechtszaken die zij op haar bordje krijgt uit het dossier al op te maken is wat het oordeel zal zijn, omdat dit blijkt uit jurisprudentie. 'Dan zitten wij als rechter nog eens heel geduldig uit te leggen hoe het ook alweer zit. Als wij als rechtspraak vooraf veel beter zouden uitleggen hoe het zit (..), dan zullen er minder mensen naar de rechter stappen.' Ze noemt het voorbeeld van een rechtszaak waarin buurtbewoners de bouw van een appartementsgebouw wilden aanvechten vanwege de hoogte. De bewoners kwamen

aanzetten met advocaten en die hadden alles uit de kast getrokken: hoogbouwvisies, welstand, bezonningsschema's. Braam: 'Feit was echter dat het bestemmingsplan de bouw gewoon toestond en alles was verder in orde. Een zogenaamd gebonden besluit voor de gemeente. **En dan hebben wij daar dus als rechter niks meer van te vinden**. De afwegingen of daar een appartementsgebouw mag staan zijn al gemaakt bij het behandelen van het bestemmingsplan. Dat kun je mensen veel beter vooraf in een filmpje of een ander voorlichtingsmiddel vertellen dan dat je ze naar een zitting laat komen en veel geld aan een advocaat en andere experts laat betalen. Dat is zonde van de tijd en van het geld.'

Kantonrechters mogen sinds enige jaren handelszaken tot 25.000 euro afdoen. Tot het verhogen van deze zogenoemde competentiegrens waren handelsrechters bevoegd in deze zaken. Rechtszaken zijn onderverdeeld in categorieën; kantonzaken vallen in een andere, lagere prijsklasse dan handelszaken. Kantonrechter Hildje Roëll-Mulder wijst op een onbedoeld bijeffect van zo'n wetswijziging: 'Wij doen nu ook de handelszaken tot 25.000 euro. Voor bijna iedereen is dat veel geld. Toen ik nog bij handel zat, deed ik veel van dat soort zaken: verbouwingen bijvoorbeeld liggen vaak rond zo'n bedrag. **Wij zijn aan het schrijven van zo'n vonnis bijna evenveel tijd kwijt als de handelsrechters, alleen kanton krijgt er veel minder voor betaald.**'

Hans Venema, raadsheer bij de Centrale Raad van Beroep, zegt dat het met 'enige regelmaat' voorkomt dat '**we ons over zaken moeten uitlaten waar de wetgever niet aan heeft gedacht**'. Dat was bijvoorbeeld zo met de eerder genoemde Wmo 2015.

Kantonrechter Wim Wetzels, gespecialiseerd in arbeidszaken, vindt het nieuwe ontslagrecht geen verbetering. 'Voor de werkgever is het nu veel lastiger om een werknemer te ontslaan, en daardoor zie je verstarring optreden. Partijen zijn nu veel meer aan elkaar gekoppeld en je kunt je afvragen wie daarmee gediend is. (..) In het oude systeem kon je als kantonrechter nog zeggen: werkgever, je hebt het niet goed gedaan maar ik ga toch ontbinden en ik ga een hogere vergoeding opleggen om dat af te straffen. In het nieuwe systeem is dat een stuk lastiger.' En: 'Het gekke is: **de wetgever**

heeft steeds gezegd dat men de zaak wil dejuridiseren, maar met die korte vervalt termijn is het effect omgekeerd en ga je juist juridiseren. Als je het dan hebt over maatschappelijke effectiviteit denk ik: wetgever, had die termijn iets langer gemaakt, dan had je de werknemer de gelegenheid geboden om nog eens een keer te gaan onderhandelen.'

Peter van den Biggelaar, tot voor kort directeur van de Raad voor Rechtsbijstand, vindt dat het recht transparanter moet worden, voor mensen moet duidelijker zijn wanneer ze wél, maar ook wanneer ze beter niet naar de rechter kunnen stappen. Hij constateert dat mensen nogal eens met te hooggespannen verwachtingen in de rechtszaal zitten. '**Rechtzoekenden moet veel beter verteld worden wat ze kunnen verwachten als ze met de rechter te maken krijgen.** De gemiddelde burger heeft dat absoluut niet op het netvlies. Dat betekent dat rechtzoekenden soms met overdreven verwachtingen naar een advocaat gaan of een rechtszaak beginnen. Alsof dan alle problemen worden opgelost. Alsof een advocaat alle problemen zelf oplost of de rechter zich buigt over alle facetten van een geschil en alles voor ze regelt. Die mensen raken teleurgesteld over het rechtsbedrijf, dat kan niet anders. De advocatuur en de rechtspraak moeten de verwachtingen van mensen managen. Vooraf vertellen wat er gaat gebeuren en vooral ook wat niet, op welke punten ze iets kunnen verwachten, en wat ze zelf kunnen doen om tot hun recht te komen.'

Signalering 10

Rechters verwachten veel van professionele standaarden

Rechters verwachten vrijwel unaniem veel van de professionele standaarden die in alle rechtsgebieden in ontwikkeling zijn en in het strafrecht al klaar zijn. Bij professionele standaarden gaat het om een scala aan inhoudelijke normen voor de vakuitoefening door de rechter. Onderwerpen als kennis en ervaring komen aan de orde, evenals de wijze waarop tijd en aandacht moet worden besteed aan de behandeling van zaken en uitspraken. De reden voor het door rechters zélf expliciet maken van wat er nodig is voor goede rechtspraak, is dat er onder rechters het gevoel bestaat dat de kwaliteit onder druk staat, onder meer door de krappe budgetten. Ook zouden gerechtsbesturen vooral sturen op productiecijfers, wat ten koste zou gaan van de kwaliteit. Een inventarisatie leerde dat er wel kwaliteitsnormen zijn, maar dat die niet eensluidend geïnterpreteerd worden. De gedachte is nu dat door kwaliteitsnormen expliciet te maken en deze nadrukkelijk leidend te laten zijn in de bedrijfsvoering, rechters in staat zijn de kwaliteit te leveren waar de samenleving om vraagt.

Rechter Illya Bilderbeek: 'De professionele standaarden vind ik een belangrijke ontwikkeling. Ook in de richting van de Raad voor de rechtspraak. In de standaard moeten we de kwaliteit van het werk zien te borgen, onder meer door vast te leggen wat er nodig is om te komen tot die kwaliteit. **Krijg je de standaard dan niet uitgevoerd met de middelen die daarvoor ter beschikking zijn, dan heb je prachtige objectieve argumenten om te zeggen "zo kan het niet langer"**. Anders blijft de discussie vaag.'

Hans Verbeek, raadsheer van het College van Beroep voor het bedrijfsleven: 'De professionele standaarden die momenteel binnen de rechtspraak worden ontwikkeld kunnen daarbij helpen. **Ze hebben alleen maar zin als de rechtspraak ook de tijd en ruimte krijgt om ze waar te maken**. Anders beloven wij de buitenwacht iets wat wij niet kunnen waarmaken. Dan weten we nu al dat we nooit kunnen voldoen aan die eisen. Dan vallen we in ons eigen zwaard.'

Insolventierechter Erik Boerma: 'Bijvoorbeeld: in de professionele standaard voor insolventie staat dat een spoedverzoek binnen acht uur moet zijn afgedaan. Zo'n harde norm kan ik met IT ondersteunen. Als die acht uur om zijn, kan het systeem zeggen: alarm, dit is niet conform de afspraak. Het hoeft niet per se erg te zijn als het een keer gebeurt, maar als dat honderd keer per maand gebeurt, zie je dat je blijkbaar een bezettingsprobleem hebt. (..) **Door te normeren maak je het belang van je werk helder. Zo maak je ook helder aan je bestuurder: dit is de kwaliteit die wij willen leveren.**'

Raadsheer belastingrecht Peter Cools, tevens voorzitter van het overkoepelend landelijk overleg van alle rechtsgebieden: 'Rechters halen het liefst altijd een 10, terwijl een 7 ook kan. **De vraag is natuurlijk, wanneer is het een 10 en wanneer is het een 7, daar moet je het over hebben. Dat doen we in de discussie over professionele standaarden.**'

Strafrechter Gerda van Dijk hoopt vooral dat de professionele standaarden rechters en medewerkers helpen om grenzen te trekken en zo roofofbouw op mensen te bestrijden. 'Om die reden is het van groot belang dat de professionele standaarden voor ons werk worden ingevoerd en we onder normale omstandigheden ons werk kunnen doen. **Dat kan de kwaliteit alleen maar ten goede komen.**'

Ook raadsheer Flora Lagerwerf-Vergunst noemt de ontwikkeling van professionele standaarden een positieve ontwikkeling. 'De bekostiging van de rechtspraak brengt een zekere druk met zich mee. Het aanhouden van een zaak kan op gespannen voet staan met het gevoerde beleid voor kostenbeheersing. De kwaliteit dient echter altijd doorslaggevend te zijn. Ik ben dan ook blij met de totstandkoming van de professionele standaarden. **Het woord is nu weer aan de Raad en de politiek om er zorg voor te dragen dat het mogelijk wordt om recht te spreken in overeenstemming met deze standaarden.**'

Signalering 11

Enorme loyaliteit aan de publieke zaak heeft problemen van rechters lang verbloemd

Bij alle verhalen die rechters tijdens dit onderzoek naar voren brengen, komt zonder uitzondering een enorme loyaliteit aan de publieke zaak en de rechtsstaat naar voren. Het blijkt dat rechters niet zo snel zeggen dat iets te veel is, ze spannen zich tot het uiterste in om toch die zaak te doen, om toch dat dossier in te duiken, ook al kan het eigenlijk niet meer. Veel rechters wijzen erop dat hierdoor organisatorische en financiële problemen lange tijd niet aan de oppervlakte zijn gekomen. Maar ze zijn ook vrijwel unaniem in hun opvatting dat de grens aan wat van hen mag worden verwacht is bereikt. Hierbij speelt de opvatting mee dat aan de kwaliteit van rechtspraak geen concessies mogen worden gedaan. Dat dreigt het geval te worden – en daar trekken rechters een duidelijke streep.

Familierechter Marion Beckers: 'Er wordt bij het hof structureel overgewerkt, door de raadsheren en door de ondersteuning. Van die raadsheren mag je het, binnen bepaalde grenzen, verwachten, van de ondersteuners vind ik het eigenlijk te veel gevraagd. Toch doen ze het. Omdat ze het belangrijk vinden. We hebben een aantal burn-outs gehad en dat is niet fijn. Het gaat om serieuze mensen die iets goeds willen neerzetten. Ze willen hier graag. Als je met iets nieuws wilt beginnen, dan zijn er altijd mensen die hun vinger opsteken. **Daarom hebben wij tegen het bestuur gezegd: we gaan tien procent minder zaken in het rooster zetten.** Het bestuur snapte dat en heeft het geaccepteerd. Het is als teamvoorzitter moeilijk om je productie te halen. Ieder kwartaal moet ik mij verantwoorden en ieder kwartaal moet ik uitleggen waarom de praktijk de mooie strakke plannen weer heeft ingehaald.'

Christine Sikkel, rechter in de Rotterdamse Maritieme kamer, gespecialiseerd in havenzaken: 'Ik werk best vaak 's avonds of in het weekeinde. Zo'n twee of drie avonden per week, en zondagmiddag kijk ik nog naar een zitting voor maandag. **Het bestaat niet dat ik onvoldoende voorbereid naar de zitting ga.** Ik voel het heel sterk als mijn eigen verantwoordelijkheid dat de kwaliteit op orde is, een kwestie van beroepseer.'

Rechter-commissaris Nol van de Ven denkt dat de professionele standaarden de werkdruk wel terug gaan dringen. Zeker is hij daar echter niet van. 'Rechters zijn en blijven toch geselecteerde eenlingen. Ze snappen wat de standaard inhoudt, maar uiteindelijk maken ze toch zelf de afweging en duiken weer een dossier in. De vraag is dus of ze zich eraan gaan houden. **Uiteindelijk zijn rechters zo dat ze doen wat er nodig is, ze lossen de problemen weer op. In de eigen tijd. 's Avonds, in het weekeinde. Dat heeft mooie kanten, maar het gevolg is ook dat je op deze manier het probleem nooit duidelijk op tafel krijgt.** Het zijn brave rechterlijk ambtenaren en dus gaan ze het doen. En daarna gaan ze mopperen. Het lijkt wel of het in de muren zit.'

Bestuursrechter Hedy Braam: 'Als de tijdnorm voor een zaak één uur is en de rechter heeft er anderhalf tot twee uur voor nodig, dan doet-ie dat. En als dat betekent dat hij elke avond en in het weekeinde moet werken, dan doet-ie dat ook. Ze conformeren zich niet zo snel aan een standaard. Dat is, zeg maar, een vorm van stil verzet. Bijkomende probleem is wel dat op deze manier niet zo snel duidelijk wordt wat voor rechtspraak je eigenlijk krijgt voor de middelen die beschikbaar worden gesteld. Door dat stille verzet, of die betrokkenheid, wordt veel opgelost, weggewerkt.' En: '**Dat is ook de kracht van de rechtspraak, van de mensen die er werken. Die laten, hoe druk ze het ook hebben, niet een zaak uit hun handen vallen. Ze zullen alle zeilen bijzetten, 's avonds, in het weekend, in vakanties.**'

Kantonrechter Hildje Roëll-Mulder vertelt dat er in haar gerecht een zogenoemde achterstandslijst is; op die lijst staan zaken die dreigen niet binnen de gestelde termijn te worden afgehandeld. **'Als ik op die lijst sta met een paar zaken, wat regelmatig voorkomt, ga ik meteen in het weekeinde werken, net zolang tot het af is.'**

Familie- en jeugdrechter Gea Brands-Bottema noemt het van het 'grootste belang' dat mensen en hun zaak de tijd en aandacht krijgen die ze verdienen. 'Efficiënt? Ach, het is voor iedereen het beste, daar gaat het om. Ik vind ook dat een kinderrechter makkelijk toegankelijk moet zijn. **Als ik een zaak krijg die snel ingrijpen vereist dan zeg ik rustig: kom vrijdagmiddag maar.** Dan moet ik nog wel snel een zaal en een secretaris regelen, maar dat zien we dan wel weer.'

Raadsheer Peter Cools: 'Als ik zie wat wordt gevraagd dan haal je dat niet in 36 uur. Dat vinden rechters op zich ook geen probleem, maar het mag geen standaardpraktijk worden, **je moet ook eens nee kunnen zeggen.'**

Strafrechter Ellen van Kalveen ziet dat een groot deel van de werkdruk wordt verbloemd doordat rechters geneigd zijn een mouw te passen aan knelpunten. 'We lossen dat altijd op. **Rechters zijn erg goed in het aanleggen van noodverbanden.** Moet er een zaak snel op zitting, dan zoeken we net zo lang tot we ergens een gaatje hebben gevonden, we plakken 'm achteraan een bestaande zitting of we wijken uit naar de vrijdagmiddag. Daarmee maak je je niet altijd populair want dat vraagt enorm veel organisatiewerk. Bovendien hebben we een griffier nodig, een bode, een zaal. Het voordeel is dat we die zaak gewoon op zitting krijgen, het nadeel is dat op deze manier nooit duidelijk wordt dat er gebreken zitten in het systeem. En dat doen we al heel lang.'

Strafrechter Gerda van Dijk: 'Als je bedenkt dat ik destijds eigenlijk ben overgestapt van de advocatuur naar de rechtspraak omdat ik behoefte had aan een wat rustiger, beschouwende functie, is dat niet gelukt. Ik heb het alleen maar drukker gekregen. **Ik maak lange dagen en lees aan de lopende band dossiers.** Het vak van rechter is een prachtige maar zware baan. De verantwoordelijkheid is groot.'

En er is een hoge werkdruk. Vandaag ben ik eigenlijk vrij, maar ik werk omdat anders de voorbereiding van de volgende zitting in de knel komt. Dat is helaas vaak aan de orde.'

Familierechter Deirdre Klijn ziet veel overeenkomsten tussen de medische wereld en de wereld van de rechters, onder meer op het gebied van de passie voor het vak. 'Een arts zal, wat er ook gebeurt, die noodoperatie doen, al zit hij tot aan z'n nek in het werk, dat gebeurt. Wij hebben net als die arts een eed afgelegd. Ook wij gaan gewoon weer aan de slag. Dat maakt ons heel kwetsbaar en dat ziet niemand. **Rechters gaan niet voor het grote geld of de maatschappelijke status, want dan hadden ze iets anders gedaan. Het zijn gepassioneerde en verantwoordelijke mensen en die zijn gemakkelijk uit te melken.** De werkdruk is te hoog. Enige tijd geleden zaten we met alle familierechters bij elkaar om eens te kunnen praten los van het dagelijkse werk. In dat gesprek bleek dat we allemaal klachten hadden. De één kon niet goed slapen, de ander had stressklachten.'

Ook familierechter Henda Phaff legt de relatie met de medische wereld: 'De meeste rechters willen bovenal degelijk werk afleveren. Maar onder deze omstandigheden is dat niet goed te doen. Zaak na zaak werk je tegen de klok in. Je loopt het risico dat je oogkleppen op krijgt. Dus zou je eigenlijk moeten zeggen: We stoppen met deze manier van werken. De omstandigheden moeten eerst veranderen. Maar dat doen we niet. **We zijn als dokters die hun patiënten niet willen laten wachten en werken stug door.** Nogmaals, ik heb het niet over comfort. Maar over de noodzaak om goed naar partijen te luisteren en een begrijpelijke beslissing te geven.'

Kantonrechter Erik Koster herkent het beeld van roofbouw die gepleegd wordt op rechters in bepaalde rechtsgebieden. 'Tot 2014 deed ik hier straf. Daar was ik op een gegeven moment helemaal klaar mee. **In het weekeinde, 's avonds, het was enkel dossiers verstouwen.** Ik was een keer met vrienden mee op Pinksterweek-einde met twee zúlke tassen; gingen zij leuke dingen doen, sloot ik me op in een huisje. Nu, als kantonrechter, ervaar ik meer rust, omdat ik mijn eigen zaken kan plannen. Bij straf word je geleefd, hier kun je zelf invloed uitoefenen op je werk.'

Bestuursrechter Bas van Velzen, vooral actief in financieel toezicht: 'De zitting is in dit soort zaken vaak wel in een halve dag klaar, maar de voorbereiding kan rustig een week of meerdere weken in beslag nemen. Die tijd moet je nemen: heel veel lezen, overleggen, brainstormen. **Dat gaat soms ten koste van je privéleven.** Er zijn maanden dat ik zestig uur per week werk. Dat is schipperen, maar gelukkig zijn er ook rustiger periodes.'

*'Rechters zijn erg goed in het
aanleggen van noodverbanden.
Moet er een zaak snel op zitting,
dan zoeken we net zo lang tot
we ergens een gaatje hebben
gevonden'*

Conclusie

Deze rapportage bevat een veelheid aan constatering, ervaringen en opvattingen, neergelegd in elf signaleringen. De interviews laten zien dat er in de Rechtspraak heel veel goed gaat, dat er door rechters en gerechtsambtenaren met hart en ziel wordt gewerkt aan de publieke zaak en dat rechters op zoek zijn naar creatieve, nieuwe werkwijzen die de impact van hun werk zo groot mogelijk maken. Ook wordt duidelijk zichtbaar dat kwalitatief goede en tijdige rechtspraak een diepe wens van iedereen is.

Naast al het goede is er ook reden tot zorg. Rechters zien dagelijks dat tegenstellingen in de samenleving scherper worden; de maatschappij staat onder spanning, vraagstukken en relaties zijn ingewikkelder dan twintig jaar geleden. De overheid stelt zich afstandelijker op en er is een groeiende groep mensen die het moeilijk vindt aan te haken bij de snelle ontwikkelingen. Er hoeft maar weinig te gebeuren of zij raken in de moeilijkheden – en problemen stapelen zich dan snel op. Ook is duidelijk dat de mentaliteit van mensen verandert; het meest kenmerkend hiervoor is waarschijnlijk dat mensen minder van elkaar accepteren. Een andere belangrijke ontwikkeling die al eerder is geconstateerd, maar ook in deze interviews weer overduidelijk langskomt, is dat de overheid steeds meer zaken zonder tussenkomst van de rechter afdoet. Dat gaat niet zelden op een mechanische manier. Dit leidt nogal eens tot boosheid bij burgers. De rechter is in deze gevallen letterlijk de laatste vluchtheuvel waar nog verhaal te halen is.

Al deze ontwikkelingen maken dat het werk van de rechter verandert. Er is een duidelijke ontwikkeling te zien: de rechter transformeert langzaam maar zeker van knopendoorhakker in een juridische strijd in een beslechter van conflicten tussen mensen. De rechter is daarbij vaak regisseur. Samen met de betrokken partijen en belanghebbenden zoekt de rechter naar een duurzame oplossing – de oplossing waar betrokkenen en maatschappij het meest aan hebben.

Een juridische juiste beslissing is vaak niet meer genoeg. Als de rechter zich hiertoe wel beperkt, volgt de ene procedure de andere op. Met andere woorden: rechters leveren meer en meer maatschappelijk effectieve rechtspraak. Hierbij is het recht vaak de kapstok om het goede te doen.

Duidelijk wordt ook uit de verhalen dat rechters hiervoor niet altijd voldoende gereedschap in hun kist hebben zitten. Een andere tijd en andere vraagstukken vragen simpelweg om ander gereedschap. Soms is er ook 'gewoon' meer tijd en aandacht nodig. Soms zit het probleem in de procedures, soms in de wet- en regelgeving en soms in de financiering. Ook blijkt dat organisatorische problemen, die soms een interne en soms een externe oorzaak hebben, rechters soms belemmeren het verschil te maken. Op al deze punten zijn verbeteringen mogelijk.

Daar gaat de Rechtspraak de komende tijd hard aan werken. De verhalen in deze rapportage bieden tal van aanknopingspunten. Rechters moeten simpelweg de tijd en aandacht aan rechtszaken kunnen besteden die nodig is. Zij moeten daarbij niet alleen het juridische geschil beslechten, maar ook eventuele onderliggende conflicten uit de wereld kunnen helpen. Een belangrijk punt is ook de toegang tot de rechter. Als het niet lukt om op andere manieren een conflict op te lossen, moeten rechtzoekenden een beroep op de rechter kunnen doen. De beslissing van de rechter moet dan toegevoegde waarde hebben en tegemoetkomen aan de verwachtingen die er bij de rechtzoekenden en in de samenleving zijn. Voor een deel kan de Rechtspraak zelf zorgen voor maximale en optimale effectiviteit van haar werk. Zie bijvoorbeeld de inspanningen die er worden verricht op het gebied van vechtscheidingen – in het hele land worden alternatieven bedacht om de schade voor mens en maatschappij zo klein mogelijk te houden. Zie bijvoorbeeld ook de professionele standaarden die rechters zelf ontwikkelen om de kwaliteit van rechtspraak te borgen en op hoog niveau te houden.

Maar voor een deel zal de Rechtspraak ook een beroep moeten doen op de wetgever. Als een bepaalde wet of procedure niet doet wat de bedoeling is, dan moet daar iets aan gebeuren. Als rechters niet voldoende middelen of niet het juiste gereedschap tot hun beschikking hebben en het ligt niet binnen haar competentie om hier iets aan te veranderen, dan zal de Rechtspraak daar luid en duidelijk aandacht voor vragen.

Voor rechters mogen er geen belemmeringen zijn om maatschappelijk effectieve rechtspraak te leveren. Niet op organisatorisch gebied, niet op het gebied van systemen, niet op het gebied van processen of procedures en niet op het gebied van tijd. De rechter moet kortom alle ruimte hebben voor goede rechtspraak.

*'Als mensen geen vertrouwen
meer hebben in de rechtspraak
dan heeft de samenleving een
groot probleem. Dan gaan de
mensen het uiteindelijk zelf
regelen, eigenrichting plegen'*

Bijlage

Overzicht van rechters en mensen rond de Rechtspraak die zijn geïnterviewd of een schriftelijke bijdrage stuurden:

mr H. (Hans) Anker, advocaat; *mr M.F.G.H. (Marion) Beckers*, familierecht, gerechtshof Amsterdam; *mr H.M. (Harald) Bergmann*, burgemeester Middelburg; *mw. J. (Judith) de Best*, mediation-functionaris, rechtbank Oost-Brabant; *mr P.J.M. (Peter) van den Biggelaar*, voorheen directeur stelsel van de Raad voor Rechtsbijstand; *I. (Ilya) Bilderbeek*, civiel recht, rechtbank Amsterdam; *mr F.H.E. (Erik) Boerma*, insolventie, tevens deelprogrammaleider KEI-Toezicht, rechtbank Zeeland-West-Brabant; *mr J.M. (Jacqueline) Bonnes*, zaaksofficier Openbaar Ministerie; *mr drs H.M. (Hedy) Braam*, bestuursrecht, rechtbank Den Haag; *dr G.W. (Gea) Brands-Bottema*, jeugd- en familierecht, rechtbank Gelderland; *mr P.A.G.M. (Peter) Cools*, belastingrecht, gerechtshof Den Bosch; *mr E.J. (Eric) Daalder*, staatsraad; *mr M. (Margreet) Dam*, jeugdrechter, rechtbank Den Haag; *mr C.M. (Chantal) Derijks*, teamvoorzitter/rechter-commissaris Team Insolventies, rechtbank Den Haag; *mr G.A.M. (Gerda) van Dijk*, strafrecht, rechtbank Noord-Holland; *mr A.C. (Toos) Enkelaar*, strafrecht, rechtbank Amsterdam; *mr A.P.W. (Abraham) Esmeijer*, bestuursrecht, rechtbank Overijssel; *mr E.W. (Ellen) de Groot*, kantonrechter /senior rechter rechtbank Overijssel; *mr L.C. (Lydia) Heuveling van Beek*, kanton/mediation, rechtbank Midden-Nederland; *mr J.H. (Jacco) Janssen*, senior rechter A/kwaliteitscoördinator taalgebruik, rechtbank Rotterdam; *dhr. H. (Henk) Jongsma*, teamvoorzitter curatele, bewind en mentorschap (CBM), rechtbank Noord-Nederland; *mr E.A.A. (Ellen) Van Kalveen*, strafrecht jeugd en volwassenen, rechtbank Midden-Nederland; *mr P. (Peter) van Kesteren MPA*, Afdelingsvoorzitter privaatrecht, rechtbank Amsterdam; *mr W.E.L. (Wanda) van Kerkvoorden*, advocaat op het gebied van ict en recht; *mr H.J. (Erik) Klein Egelink*, VPI, rechtbank Gelderland; *mr D.J. (Deidre) Klijn*, familierecht, rechtbank Noord-Nederland; *dhr. R. (Raymond) Kolsteren*, recherchechef; *mr F. (Erik) Koster*, kantonrechter, rechtbank Overijssel; *mr E.F. (Flora) Lagerwerf-Vergunst*, strafrecht, gerechtshof Den Haag; *mr A.H.J. (Ton) Lennaerts*, civiel recht, rechtbank Noord-Nederland; *mr J.*

(Joyce) Lie, bestuursrecht, rechtbank Oost-Brabant; *mr M. (Maurice) Limmen*, CNV; *mr E.J. (Evert) van der Molen*, kantonrechter, rechtbank Den Haag; *mr E.P. (Ernst-Paul) Nas MPA*, directeur Wetgeving en Juridische Zaken van het ministerie van Economische Zaken; *mr J.H. (Jans) Olthof*, jeugdrechter, zowel civiele als strafzaken vanuit bureau kinderrechter, rechtbank Overijssel; *prof dr mr M. (Rinus) Otte*, procureur-generaal bij het Openbaar Ministerie; *mr K. (Koos) Peters*, Consumentenbond; *mr H. (Henda) Phaff*, familierecht, rechtbank Midden-Nederland; *mr H.A.M. (Hildje) Roëll-Mulder*, kantonrechter, rechtbank Noord-Holland; *mr R.A. (Ruth) van der Pol*, civiel, gerechtshof Arnhem-Leeuwarden; *mr E.A.G.M. (Elianne) van Rens*, strafrecht, rechtbank Den Haag; *mr H. (Hildje) Roëll-Mulder*, kantonrechter, rechtbank Noord-Holland; *mr P.J.M. (Paul) Rouwen*, bewindzaken, rechtbank Zeeland-West-Brabant; *mr H.J. (Hanna) Schaberg*, rechter afdeling publiekrecht, rechtbank Amsterdam; *mr C. (Christine) Sikkels*, maritieme kamer, rechtbank Rotterdam; *mr C.C. (Claudine) Silanoe-Lemmers*, mediationfunctionaris, rechtbank Oost-Brabant; *mr H.M.M. (Hans) Steenberghe*, civiel recht, rechtbank Midden-Nederland; *mr E. (Erik) van Unen*, kantonrechter, rechtbank Limburg; *mr J.J.M. (Judith) Uitermark*, rechter sectie Familie en Jeugd & landelijk coördinator mediation in strafrecht, rechtbank Noord-Holland; *mr B. (Bas) van Velzen*, bestuursrechter, met het accent op financieel toezicht, vreemdelingen- en bijstandrecht, rechtbank Rotterdam; *mr A.G.A.M. (Nol) van de Ven*, rechter-commissaris, rechtbank Oost-Brabant; *mr H.C.P. (Hans) Venema*, rechterlijk bestuurslid, Centrale Raad van Beroep; *mr J.L. (Hans) Verbeek*, bestuursrechter, College van Beroep voor het Bedrijfsleven; *mr D.A. (André) Verburg*, bestuur, rechtbank Midden-Nederland; *mr C.J.G.M. (Kees) van der Weide*, strafrecht, rechtbank Zeeland-West-Brabant; *mr W. (Wim) Wetzels*, kantonrechter, rechtbank Rotterdam; *mr C.M. (Christa) Wiertz-Wezenbeek*, president rechtbank Oost-Brabant; *mr A.R. (Fred) van der Winkel*, president gerechtshof Arnhem-Leeuwarden; *mr R.F.B. (Reinier) van Zutphen*, Nationale ombudsman.

